

LEDA-Nyt nr. 46 – Nov. 2008

ISSN 1603-7006

Redigeret af Inger Schoonderbeek Hansen, Henrik Lorentzen og Liisa Theilgaard

Indhold

Indkaldelse til medlemsmøde	s. 3
Strøtanker om leksikografi	s. 4
Via videndelingspartnerskab til dynamisk medicinsk webordbog	s. 11
Anmeldelse af Dictionary Visions, Research and Practice	s. 14
Anmeldelse af Jens Axelsen: Dansk-Engelsk Ordbog, 11. udgave	s. 18
Anmeldelse af Allan A. Lund: Dansk-Latin Ordbog, 1. udgave	s. 27
Kommentar til anmeldelse af Salmeordbogen i LEDA-Nyt nr. 45	s. 33
Rapport fra EUROPHRAS 08 og DANFRAS 08	s. 38
Rapport fra den 13. Euralex-kongres i Barcelona	s. 40
Årsberetning for året 2007-2008	s. 42
Referat af generalforsamling	s. 44
Annoncering af 10. nordiske konference om leksikografi i Tammerfors	s. 47
Annoncering af konference om eLexicography in the 21st century	s. 48

Medlemsmøde

Præsentation af ordbog.gyldendal.dk

Ved Marie Bilde Rasmussen og Lotte Follin, Gyldendal

Onsdag 26. november 2008 kl. 15.00
Københavns Universitet Amager, Njalsgade 136, lokale 27.0.49

se side 3

LEDA-Nyt udgives af Foreningen af Leksikografer i Danmark (LEDA) og udkommer to gange om året. LEDA-Nyt udsendes fast til LEDA's medlemmer og kan desuden – ligesom ældre numre af tidsskriftet – downloades fra LEDA's hjemmeside (www.cst.dk/leda).

Bidrag til næste nyhedsbrev sendes til formanden inden 1. marts 2009.

Dette nummer er redigeret af Inger Schoonderbeek Hansen, Henrik Lorentzen og Liisa Theilgaard.

LEDA er en forening der fungerer som forum for praktisk og videnskabeligt ordbogsarbejde og ledes af en bestyrelse, som frem til næste generalforsamling består af:

Liisa Theilgaard (DSL) (formand), lt@dsl.dk / liisa.theilgaard@gmail.com
Henrik Hovmark (KUA, Ømålsordbogen) (næstformand), hovmark@hum.ku.dk
Christian Becker-Christensen (Politikens Forlag) (kasserer), cbc@pol.dk
Ken Farø (KU, Institut for Engelsk, Germansk og Romansk), kenfaroe@hum.ku.dk
Inger Schoonderbeek Hansen (AU, Jysk Ordbog), jysis@hum.au.dk
Jørgen Nørby Jensen (Dansk Sprognævn), jn.jensen@dsn.dk
Henrik Lorentzen (DSL), hl@dsl.dk

Kontingent for medlemskab af Foreningen af Leksikografer i Danmark (LEDA) 125,- DKK
(kan indbetales på girokonto 1551 139-1968).

Kontingent for medlemskab af Nordisk Forening for Leksikografi (NFL) 180,- DKK (200,- NOK).

Henvendelse vedrørende indmeldelse og adresseændring sker til foreningens kasserer.

Øvrige henvendelser rettes til formanden.

Medlemsmøde

Præsentation af ordbog.gyldendal.dk

ved Marie Bilde Rasmussen og Lotte Follin, Gyldendal

Onsdag 26. november 2008 kl. 15.00

Københavns Universitet Amager, Njalsgade 136, lokale 27.0.49

I februar 2008 lancerede Gyldendal onlineversionen af de kendte røde ordbøger. Fra lanceringstidspunktet var 10 dansk-engelsk/engelsk-danske ordbøger tilgængelige. I dag er 5 ordbøger til tysk kommet til, og i indeværende år kommer 4 ordbøger fra Oxford University Press, røde ordbøger til fransk og spansk samt Klinisk Ordbog til.

Det har været en stor ambition for os at holde selve søgeprocessen helt simpel: Brugeren skal blot indtaste et eller flere søgeord. Når det er klart hvilke(t) ord der skal søges efter – evt. efter at brugeren har valgt mellem flere muligheder på en afklaringside – præsenteres resultaterne sorteret, kategoriseret og prioriteret efter relevans.

Onlineversionen er derfor meget andet end en trykt bog på skærmen: Både på makro- og mikrostrukturelt niveau foldes ordbogsartiklerne ind og ud og omorganiseres når de skal

- præsenteres på skærmen
- gøres søgbare.

På resultatsiden udnyttes den omfattende viden vi har om ordene, til at supplere de almindelige søgeresultater der findes ved et ordbogsopslag:

- Findes der ordforbindelser hvor ordet indgår?
- Kender vi nogle synonymer til opslagsordet – og kan vi oversætte dem?
- Kan vi på samme måde oversætte nogle sammensatte ord som ordet indgår i?
- Kan vi supplere oversættelserne ved at søge i de ordbøger der oversætter i den modsatte retning end den valgte?

Vi giver en guidet rundtur på ordbog.gyldendal.dk og præsenterer og diskuterer nogle af de valg vi har truffet undervejs. Mange af disse valg har været vanskelige at træffe da der ofte ikke kan findes en løsning der tilgodeser alle de gode hensigter: Resultaterne skal opleves som relevante og letforståelige, søgehastigheden skal være høj, og data skal kunne vedligeholdes og opdateres.

Vi ser meget frem til at høre LEDAs medlemmers uforbeholdne mening, ris og ros samt gode ideer og forbedringsforslag.

Strøtanker om leksikografi

Af Sven Tarp

Hvad er leksikografi? Mange har gennem årene stillet sig dette spørgsmål. Termen *leksikografi* er langt fra klar og entydig. En måde til at bestemme dens betydning på er at gå tilbage i historien og se på dens oprindelse, som kan findes i de græske ord *léxis*, der betyder ‘ord, tale’, og *gráphein*, som betyder ‘at skrive’ (jf. *Politikens Nudansk Ordbog med etymologi*). Set i dette lys ville leksikografi betyde noget i retningen af ‘skriveri om ord’, dvs. en meget bred definition, som omfatter enhver tekst, der er relateret til lingvistikken og handler om sproget.

På et bestemt tidspunkt i historien blev termene *leksikografi* og *leksikograf* imidlertid specifikt relateret til ordbogsskrivning og ordbogsforfatter. Vi ved ikke nøjagtig, hvornår dette skete. Men at det er mange hundrede år siden, fremgår af følgende ordbogsartikel, som er taget fra Samuel Johnsons berømte *Dictionary of the English Language*, der blev udsendt i 1755:

Lexicographer

A writer of dictionaries; a harmless drudge,
that busies himself in tracing the original,
and detailing the signification of words.

Uanset hvor humorfyldt denne definition er, kan den langt fra betegnes som dækkende. Naturligvis “skriver” leksikografer ordbøger, men de skriver også andre lignende “bøger”. Kun fire år inden offentliggørelsen af Johnsons ordbog blev første bind af den berømte franske *Encyclopédie* udsendt på den anden side af Den Engelske Kanal. Den bar den nøjagtige titel *Encyclopédie, ou dictionnaire raisonné des sciences, des arts et des métiers* (Encyklopædi, eller systematisk ordbog over videnskab, kunst og håndværk).

Udgiverne har her valgt at medtage både ordet *encyklopædi* og ordet *ordbog* i selve bogens titel. Årsagen er ikke, at de ikke kendte betydningen af de to ord, eftersom der blandt de i alt 71.818 artikler, som er medtaget i de 35 bind, findes én om encyklopædier og en anden om ordbøger, forfattet af hver af de to hovedredaktører, Diderot og d’Alembert.

En gammel og alsidig disciplin

I virkeligheden omfatter leksikografi historisk set ikke kun ordbøger, men også encyklopædier, leksika, tesaurusser, glossarer og visse andre typer opslagsværker. For nylig er den leksikografiske forskning tilmed begyndt at interessere sig for ståbier, håndbøger, manualer og lignende. Som konsekvens heraf har Center for Leksikografi ved Handelshøjskolen på Aarhus Universitet taget navneforandring til *Center for Leksikografi – Forskning i behovstilpasset informations- og datatilgang*.

I det hele taget er det halsløs gerning at forsøge at spore betydningen af termen *leksikografi* ved hjælp af etymologi eller bestemme den ud fra definitioner, som er skrevet på forskellige tidspunkter i historien, men udelukkende på grundlag af den nyeste viden om disciplinens teoretiske og praktiske udvikling. Begrebet *leksikografi* er under stadig forandring. Og det bør ikke komme bag på nogen, at leksikografien i dag er ved at køre sig i stilling til at erobre nyt land og indtage en plads i det såkaldte informations- og videnssamfund.

Både den franske *Encyclopédie* og Johnsons *Dictionary of the English Language* er gamle leksikografiske værker. Men i et historisk perspektiv er de med deres 250 år forholdsvis unge i sammenligning med de første kendte ordbøger, som blev skrevet for mere end 4.000 år siden i Indien og senere i Kina og Mesopotamien. Siden da er hundredetusinder, hvis ikke millioner, af forskellige ordbøger blevet udsendt. Og regnes de enkelte eksemplarer med, løber tallet op i milliarder.

Disse leksikografiske værker har været ristet i ler, skrevet i hånden på papir eller papyrus, maskinskrevne, trykt med forskellig teknik eller gjort tilgængelige elektronisk på cd-roms og internettet. De er skrevet på hundreder af sprog, og tilmed dialekter. De dækker næsten alle områder af menneskets virke og viden. De har et stort antal forskellige formål. De formidler viden mellem generationerne og indadtil i hver generation. De hjælper folk med at kommunikere på deres modersmål og på tværs af sprogrænserne. De giver deres brugere råd og vejledning til at udføre manuelle og mentale handlinger.

Ordbøger og andre leksikografiske værker har kort sagt spillet og spiller en yderst vigtig, om end hyppigt overset, rolle i vores kultur og samfundsudvikling.

I Kina laver man da encyklopædier

Der findes både små og store leksikografiske værker. Skønt vi europæere med rette er stolte over vores store nationale ordbøger og encyklopædier, som ofte omfatter dusinvis af bind, tåler de ikke sammenligning med de værker, som produceres i andre dele af verden, navnlig i Kina, der kan betragtes som encyklopædiernes vugge.

De første kinesiske encyklopædier blev skrevet i det Vestlige Zhou-dynasti (1050-771 f.v.t.) og er for længst gået tabt. Den største og mest fuldstændige encyklopædi, som har overlevet fra kejsertidens Kina, er *Ch'in ting ku chin t'u shu chi ch'êng* (Samling af bøger og illustrationer fra gammel og ny tid). Den blev trykt i 60 eksemplarer i 1726 og består af 100 millioner kinesiske tegn, 800.000 sider og 10.000 kapitler, der er samlet i 5.020 bind. Hvis man tager i betragtning, at hver side med kinesiske tegn svarer til omkring seks sider med vores alfabet, er den som sådan det største leksikografiske værk, der nogen sinde er trykt. Men det er ikke det største værk, der er skrevet!

Denne ære tilkommer *Yung-lo ta-tien* (Yung-lo-periodens Store Kanon), som blev færdig i 1408 og bestod af i alt 22.937 kapitler, der var samlet i 11.095 bind. Denne store encyklopædi er på mange måder et bemærkelsesværdigt værk, som vi kan lære meget af endnu i dag. Den var opbygget efter et rimskema for de kinesiske tegn, hvortil yderligere data var tilføjet og delvist afskrevet tegn for tegn som nøjagtige kopier af originale tekster, som var udsendt i de forudgående årtier. Den er dermed det største kollektive litterære værk fra Ming-dynastiet (1368-1644).

Formålet var at lave en komplet oversigt over og tilgang til eksisterende tekster inden for en lang række områder såsom klassikerne, historie, filosofi, buddhisme, taoisme, drama, kunst og landbrug på et kritisk historisk tidspunkt, hvor Kina var ved at slikke sårene efter flere ødelæggende konflikter og derfor havde brug for denne viden.

Forslaget om at sætte projektet i gang blev officielt stillet den 19. juli 1403. Kun sytten måneder senere, den 13. december 1404, blev det første udkast vist til kejseren, som langtfra var tilfreds og derfor udvidede antallet af medarbejdere fra 141 til 2.169. Den 17. december 1408 – dvs. på kun fem år – var manuskriptet, der fyldte 40 kubikmeter, endelig færdigt og klar til at gå i trykken. Men så måtte den mægtige kinesiske kejser sande, at selv ikke han havde penge nok til at betale for trykningen med datidens teknologi. Der blev derfor kun lavet et par håndskrevne kopier, og i dag er det meste af materialet gået tabt som følge af brande, dynastiske krige og udenlandske invasioner.

Nyttig lære

Man kan lære mindst to vigtige ting af dette gigantiske foretagende. For det første må staten påtage sig at finansiere sådanne store projekter, som er nødvendige for at styrke et lands sociale og kulturelle udvikling. Hvis dette ikke sker, kan der opstå en række problemer.

Det er en kendsgerning, at de fleste ordbogsforfattere ikke er professionelle, men at de sysler med deres leksikografiske arbejde i fritiden, ofte uden at modtage en rød øre, når de omsider er færdige. Dette kan gå ud over arbejdets kvalitet, og endnu værre: Det kan også betyde, at en række højst nødvendige leksikografiske værker aldrig bliver lavet, fordi deres produktion afhænger af det private initiativ og sjældent er "en god forretning" i ordets snævre økonomiske betydning.

Den anden lære, som kan drages af den konkrete kinesiske erfaring, er, at leksikografers viden og arbejdskraft må anvendes rationelt, og at projekter bør udføres og afsluttes inden for den kortest mulige årrække. Desværre oplever man, at mange leksikografiske projekter trækker ud i årtier, undertiden i mere end hundrede år, og at andre aldrig bliver færdige. Dette udgør et kolossalt spild af menneskelige resurser og betyder, at første bind af et værk hyppigt er forældet, når sidste bind endelig udkommer.

Som det fremgår, har leksikografien en lang og righoldig historie. Den vil utvivlsomt også få en tilsvarende fremtid. Men det vil blive en fremtid, som på mange måder er forskellig fra fortiden. Og denne forskel vil uundgåeligt være et resultat af mange menneskers kombinerede teoretiske og praktiske skaberkraft. Men før det kan komme så vidt, må leksikografien overvinde en række problemer, som hæmmer udviklingen af fremtidens leksikografiske værker.

Kunstig modsætning

Gennem århundreder er der blevet skabt en kunstig og yderst skadelig modsætning mellem akademisk viden og folkelig visdom. Studenter og akademikere har udviklet den latterlige vane, at de praler af deres viden og forsøger at presse den ned over hovedet på almindelige mennesker, samtidig med at de helt overser disse menneskers visdom og reelle behov. I Danmark har vi Holbergs *Erasmus Montanus*, i Tyskland har de Lessings *Junge Gelehrte*, og i andre lande har de andre oppustede skikkelser, som gang på gang har fået folk til at grine.

Desværre hører disse personer ikke kun hjemme i litteraturen, men er også repræsenteret i det virkelige liv. Det blev særligt tydeligt, da man i det 18. århundrede diskuterede fremstillingen af den første store danske ordbog. Bestyrelsen i det daværende Videnskabernes Selskab, som skulle stå for den praktiske del af projektet, kom med en række Erasmus Montanus-agtige ideer, f.eks. at de danske opslagsord skulle forklares på latin for at give værket et mere lærd præg. Men kongen, som mildt sagt ikke var en specielt lærd mand, ønskede en anden løsning. Dette kom til udtryk i et brev, som hans statssekretær, Ove Høegh-Guldberg, skrev den 28. november 1776:

Men Ordbogen maatte være i Landets eget Sprog, og blive lige kier for Lærde og Ulærde: de Jndfødte ere de, som af et saadant Værk høste bedste Fordeel: Fremmede blade kun deri, Vore egne bruge det, disse kand i det høieste overse det i deres Efterretninger, vore egne derimod søge deri en Raadgiver, og finde sig der-ved Veie banet til at udtrykke sig bestemt og med Vished.

Kongen, eller hans statssekretær, ønskede med andre ord en ordbog med forklaringer på dansk, som skulle give råd til både lærde og ulærde danske brugere, når disse behøvede hjælp til at udtrykke sig klart på deres modersmål. Bestyrelsen i Videnskabernes Selskab var ikke ligefrem henrykt over den royale indblanding. Men da det var kongen,

som skulle finansiere projektet, endte det med en slags kompromis, hvor definitionerne i det mindste blev skrevet på dansk.

Ordbogen, med den pompøse titel *Dansk Ordbog udgiven under Videnskabernes Selskabs Bestyrelse*, blev sluttelig udsendt i otte bind, hvoraf det første udkom i 1793 og det sidste 112 år senere, i 1905. Hvis man tager tiden og betingelserne i betragtning, er det overhovedet ikke en dårlig ordbog. Derimod har den lidt under et dårligt ry i akademiske kredse lige siden, sandsynligvis på grund af det, som blev betragtet som det enevældige monarkis utidige og plebejiske indblanding.

Problemet med akademisk hovmod var særligt stort i oplysningstiden. Men det blev aldrig rykket helt op med rode og lever stadig videre under den ene eller anden form, i hvert fald inden for leksikografien. Det viser sig på mange måder, f.eks. ved den foragt, hvormed en encyklopædi som *Lademanns Leksikon* behandles, fordi forklaringerne ikke er "videnskabelige nok", mens *Den Store Danske Encyklopædi* roses til skyerne, selv om mange af dens artikler kun er forståelige for lærde og fagfolk.

Denne kritik afspejler to forskellige tilgange til leksikografien. Ifølge den moderne funktionslære må ordbøger og andre leksikografiske værker nødvendigvis konciperes til at tilfredsstille den forudsete brugergruppes informationsbehov, i dette tilfælde hele den danske befolknings behov for encyklopædisk viden.

De data, som medtages i leksikografiske værker, skal selvsagt være rigtige. Og i den forstand kan man givetvis kritisere flere af artiklerne i *Lademanns Leksikon*. Men det kan på ingen måde retfærdiggøre, at de "videnskabeligt korrekte data", som findes i *Den Store Danske Encyklopædi*, er præsenteret på en sådan måde, at de delvist er utilgængelige og uforståelige for de ulærde brugere, som udgør en betragtelig del af den forudsete brugergruppe.

Markedet løser ikke alt

Det hævdes hyppigt, at markedet er den bedste metode til at anspore fornyelse. Sådanne autoritære påstande er altid problematiske. Men hensyn til leksikografien er de med få undtagelser forkerte. Her hæmmer markedet som hovedregel fornyelsen og hindrer produktion af leksikografiske redskaber, som der er behov for. Kun ordbøger, som kan tjene sig ind, bliver udsendt. Og så længe de ordbøger, der allerede er udsendt, kaster penge af sig, er de store forlag ikke specielt motiveret til nytænkning.

Problemet er begrebet brugerbehov. I en markedsøkonomi vil disse behov i almindelighed være ensbetydende med det, som kunderne efterspørger og er rede til at betale for. Mange leksikografiske brugerundersøgelser griber spørgsmålet an på samme måde. Men hvis man fokuserer på, hvad brugerne køber, slår op i ordbøger og selv siger eller mener, at de har behov for, ender man i en ond cirkel. Det skyldes, at brugerne kun vil slå op i en ordbog, når de selv erkender, at de har et behov, når de betragter dette behov som leksikografisk relevant, og når de – ud fra deres hidtidige erfaring med ordbøger – forventer at få det opfyldt ved hjælp af ordbogskonsultation.

På denne måde afdækker man alene de reelle brugerbehovs skygge, og det er givetvis ikke det bedste udgangspunkt for innovativt tænkning. Den onde cirkel må følgelig brydes og en ny metodologi tages i anvendelse.

Leksikografiske Ford T-modeller

Da Henry Ford for omkring hundrede år siden lancerede sin berømte Ford T, blev han spurgt, om han havde rådført sig med folket, før han skabte denne model. Hans lakoniske svar var: "Hvis vi havde spurgt folk, hvad de ønskede, ville de have sagt hurtigere heste."

Skønt Ford var en barsk kapitalist, var han samtidig en fremragende og dristig opfinder, som forstod at gå ud over de gængse grænser og opfylde folks behov på en helt ny måde.

Hvis man går tilbage til leksikografien, er det, der introduceres i disse år, næsten udelukkende hurtigere heste. Det er særligt klart, når det kommer til den igangværende overgang fra trykte til elektroniske ordbøger. I 99,9 procent af tilfældene er disse nye elektroniske ordbøger og leksikografiske værker skåret over samme læst som deres trykte slægtninge med den ene undtagelse, at datatilgangen i almindelighed er blevet hurtigere ved hjælp af søgemaskiner og links. De er dermed hurtigere heste.

Det, som der er behov for i dag – og som også er muligt – er lancering af leksikografiske Ford T-modeller. Kun få modeller af denne type er hidtil blevet præsenteret. Der er dog næppe tvivl om, at fremtiden, og tilmed den nære fremtid, vil stille krav om leksikografiske Mercedes Benzer og Rolls Roycer. Det haster derfor med at lade de hurtige heste vige for den første generation af Ford T-modeller, som kan bane vej for fremtidens mere avancerede modeller.

Heldigvis er ikke alt overladt til markedet i Danmark. Der er en lang tradition, som går tilbage til Christian VII og lanceringen af den første store danske ordbog, for, at staten giver penge til en række vigtige leksikografiske projekter. Dette gør det muligt at producere leksikografiske værker, som næppe ville være blevet udsendt uden denne støtte.

Det er dog et stort problem, at de finansierede projekter ikke gennemføres på grundlag af en fremskreden leksikografisk teori, men på grundlag af teorier, som de involverede parter har bragt med sig fra deres respektive vidensområder, f.eks. lingvistikken. Dette medfører ofte, at projekterne trækker ud i årevis. Det kan ligeledes medføre, at projekterne bliver dyrere end nødvendigt, og at slutproduktet ikke er det leksikografiske værk, som det danske folk som helhed behøver, men et værk for eliten og de få. Endelig er det et problem, at de investerede penge ikke går til virkeligt innovative projekter, men til hurtigere heste.

Ti punkter

Der er brug for en teori, der kan løse to opgaver. For det første skal den kunne give vejledning til produktion af leksikografiske redskaber, som er behovstilpasset til hver eneste person og hver eneste relevante brugersituation. Og for det andet skal den være i stand til at vejlede planlægningen og styringen af leksikografiske projekter, så de bliver succesrigt gennemført med det mindst mulige antal medarbejdere og inden for den kortest mulige tid. De penge, der spares hermed, kan så med fordel anvendes til andre leksikografiske projekter af national, kulturel, social og økonomisk betydning.

Hovedelementerne i en sådan teori findes allerede i form af funktionsteorien, som stærkt forenklet kan sammenfattes i følgende ti punkter:

1. Ordbøger og andre leksikografiske værker er – ligesom mad, tøj og biler – *brugsgenstande* eller *redskaber*, som er eller bør være fremstillet med henblik på at tilfredsstille bestemte menneskelige behov.
2. Leksikografiske behov er ikke abstrakte. De er altid knyttet til *en bestemt type brugere*, som befinder sig i *en bestemt type social situation*, hvor disse behov opstår.

3. For at afdække naturen af de leksikografiske behov i hvert enkelt tilfælde, må der laves en profil af den tilsigtede brugergruppe, ligesom den relevante sociale situation må bestemmes.
4. De vigtigste elementer er her de relevante sociale situationer, hvoraf der findes tre hovedtyper: *kognitive situationer*, hvor den potentielle bruger har behov for ny viden om et eller andet emne; *kommunikative situationer*, hvor brugeren har behov for at løse problemer i forbindelse med en igangværende kommunikation, f.eks. at læse eller skrive en tekst; og *operative situationer*, hvor brugeren har behov for råd og anvisninger til at udføre en fysisk eller mental handling, f.eks. at betjene en maskine eller udfylde en selvangivelse.
5. Leksikografiske behov er altid *behov for informationer*.
6. Leksikografiske værker indeholder ikke informationer, der ligesom viden kun kan eksistere i den menneskelige hjerne. De indeholder derimod leksikografisk udvalgte og bearbejdede *data*, ud af hvilke brugeren kan trække de ønskede informationer.
7. De informationer, som opnås på denne måde, kan bruges til en lang række formål i forbindelse med de nævnte sociale situationer.
8. Leksikografiske værker er ikke de eneste tekster, som indeholder data, hvorfra der kan hentes informationer. Hvad der adskiller leksikografiske værker fra andre værker af denne slags, er, at de ikke er beregnet til at blive læst fra den ene ende til den anden, men til at blive *konsulteret*.
9. *Hurtig og nem datatilgang* er derfor alfa og omega for moderne leksikografi.
10. På dette grundlag er der ved at blive udviklet en ny disciplin, *informations- og data-accessologi*, som har potentialet til at sprænge leksikografiens traditionelle rammer og spille en vigtig rolle i informationssamfundet. Den har ikke kun relevans for leksikografiske værker i snæver betydning, men for alle teksttyper, som i det mindste delvist er beregnet til at blive konsulteret, f.eks. lærebøger, brugervejledninger osv.

Konklusion

Det største problem i informationssamfundet er ikke manglen på data, hvorfra de nødvendige informationer kan hentes. Det er derimod den overflod af ustrukturerede data, som betyder, at en person, der for eksempel benytter en af de eksisterende søgemaskiner for at lede efter bestemte data på internettet, risikerer at lide informationsdøden.

Der skal to ting til for at løse dette problem. Den første er udvælgelse og udarbejdelse af behovstilpassede data, hvad der kun kan ske på videnskabelig vis, hvis der tages hensyn til både brugerens profil og den situation, hvor behovene opstår. Den anden er at sikre hurtig og nem adgang til netop disse data og ingen andre. Der er næppe nogen tvivl om, at moderne leksikografisk teori kan bidrage til løsningen i begge tilfælde.

I det lys kan det forekomme ekstravagant, at der er leksikografer, som i årevis bruger en masse energi og offentlige midler til at lave en ordbog, som kun få har glæde af. Vi burde i stedet lære af den kinesiske kejser, som for seks hundrede år siden samlede en gruppe leksikografer, som på kun fem år skabte et monumentalt værk, der gav adgang til datidens mest relevante viden.

Vi kan ikke gentage denne erfaring, men vi kan lade os inspirere af den til at skabe noget lignende med nye metoder og moderne teknologi. Grundlaget for en teori, der kan vejlede et projekt af disse dimensioner, er allerede til stede, om end teorien som sådan stadig må finpudses.

Selv om leksikografien i dag har konstitueret sig som selvstændig disciplin, har den gennem årtusinder nydt godt af samarbejdet med et utal af andre discipliner. Den har dermed tilegnet sig en udpræget interdisciplinær karakter, som ikke er blevet mindre i vor tid. De udfordringer, som den i dag står over for, kan givetvis genkendes af folk, der arbejder inden for biblioteksvæsenet. Udveksling af erfaringer og gensidig inspiration vil næppe være til skade.

Omtalte ordbøger

Ch'in ting ku chin t'u shu chi ch'êng 1–5,020. Udg. af Chiang T'ing-hsi. Kina 1726.

Dansk Ordbog udgiven under Videnskabernes Selskabs Bestyrelse. Første Tome A-E. København: N. Møller og Søn 1793. *Anden Tome F-H*. København: Johan Frederik Schultz 1802. *Tredie Tome J-L*. København: S. Popp, E.A.H. Møller og P.D. Kiøping 1820. *Fierde Tome M-O*. København: P.D. Kiøpping 1826. *Femte Tome P-R*. København: Kiøpping 1829. *Siette Tome S*. København: P.D. Kiøpping og E.C. Løser 1848. *Syvende Tome T-U*. København: E.C. Løser 1863. *Ottende Tome V-Z*. København: E.C. Løser 1905.

Den Store Danske Encyklopædi 1-20. København: Gyldendal 1994-2001.

Dictionary of the English Language. Udg. af Samuel Johnson. London: J. & P. Knapton 1755.

Encyclopédie, ou Dictionnaire raisonné des sciences, des arts et des métiers 1-35. Udg. af Denis Diderot og Jean le Rond d'Alembert. Paris: Briasson, David, Le Breton, Durand 1751–1780.

Encyclopædia Britannica. The Online Encyclopedia. 1994. (www.britannica.com).

Lademanns Leksikon 1-22. København: Lademanns Bogklub 1970-1978.

Politikens Nudansk Ordbog med etymologi. København: Politikens Forlag 1999.

Yung-lo ta-tien 1-11,095. Udg. af Hsieh Chin, Yao Kuang-hsiao og Liu Chi-ch'ih. Kina 1408.

Sven Tarp

Professor, dr.ling.merc.

Center for Leksikografi

Forskning i behovstilpasset informations- og datatilgang

Handelshøjskolen, Aarhus Universitet

st@asb.dk

Via videndelingspartnerskab til dynamisk medicinsk webordbog

Af Morten Pilegaard

En ny virkelighed

Leksikografien må finde nye måder at arbejde og organisere sig på.

En æra er forbi. Den tid, hvor dedikerede leksikografer i tæt og mangeårigt samarbejde med faginformer lavede smalle tosproglige fagordbøger, er ved at være forbi. Fagleksikografien er på vej ind i en transitionsfase, der drives af to tendenser. For det første af den hurtige udvikling inden for informations-teknologien og for det andet af de teknologiske systemers interaktivitet. Dette åbner nye muligheder for fagleksikografien, som både teknologisk og organisatorisk må tilpasse sig en ny virkelighed. De to kritiske faktorer i denne nye virkelighed er konnektivitet og kollaboration. Konnektiviteten ses dels i de it-løsninger, der muliggør adgang til og deling af sproglige data, dels organisatorisk i sammenlægninger og fusioner, der fører til, at færre, større aktører kontrollerer en stadig større del af markedet. Forlaget Gyldendals markedsdominans inden for ordbogsudgivelser på det danske marked er et eksempel herpå. Tendensen til øget kollaboration udmøntes dels teknologisk gennem etablering af komplekse in-house-systemer som Logoport®, der er en fælles terminologisk database etableret af Lionbridge, og som ifølge Reuters bruges af ca. 2.000 oversættere dagligt, dels i et globalt "ex-house"-initiativ etableret i 2007, TAUS (*Translation Automation User Society*), hvis formål er at etablere et fælles sprogligt repositorium, hvor deltagere kan lagre, dele og udnytte aktuelt spredte oversættelseshukommelser. Et tredje eksempel, der modsat de to just nævnte ikke har deling af oversættelseshukommelser som deres fokus, men i stedet fokuserer på (fag)terminologi, og som samtidig forener de to tendenser i tiden – konnektivitet og kollaboration – er det danske terminologiprojekt SundTerm, hvor læger, terminologer og fagsprogsforskere arbejder på tværs af fag og traditioner om etablering af en dansk klinisk terminologi på baggrund af det amerikanske SNOMED CT®-system.

Et nyt svar

Samarbejde og videndeling er del af leksikografiens nye virkelighed.

Inden for leksikografien er deling af sproglige data ikke kun en mulighed. Det er i stigende grad en fordel. Det attraktive ligger ikke kun i, at det formentlig er en nødvendig reaktion på udfordringen med at levere flere, mere specialiserede, billigere webbaserede ordbøger hurtigere. Sprogdatafællesskaber giver også kvalitative gevinster i det omfang, samarbejdet medfører kodificering af ellers ikke-kodificeret viden og adgang til specialiserede, evt. standardiserede, terminologier, hvis kvalitet er sikret af fagspecialister. Videndelingen og samarbejdet rummer med andre ord potentielt væsentlige kvantitative og kvalitative fordele ud fra et ordbogsproduktions- og kvalitetssynspunkt.

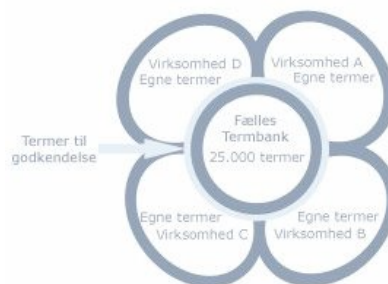
Videndelingens og samarbejdets arkitektur

Sproglige datas værdi og dermed fagordbøgers værdi afhænger af de sproglige datas kvalitet, validitet og totalitet. Et tværgående ordbogssamarbejde, der involverer gensidigt forpligtende udveksling af sproglige data eller "datafangst", bør arrangeres af en viden'broker' og foregå i en konstruktion, der garanterer leverandørerne af de sproglige data en værditilvækst. I modsat fald vil dataejere være utilbøjelige til at stille deres data til rådighed. En forudsætning for at frigive sproglige data må for dataejere

være udsigten til at få både en kvalitativ gevinst i form af validering af egne data og en kvantitativ gevinst i form af adgang til ellers utilgængelige data.

Et eksperiment inden for sundhedssektoren

På baggrund af dette og de strategiske udfordringer, den danske sundhedssektor og farmaceutiske industri stod over for mht. videndeling og kommunikation, etablerede Center for Medicinsk Fagsprog, nu Knowledge Communication Lab, på Handelshøjskolen, Aarhus Universitet, en organisatorisk og teknologisk platform, Medicinsk Videnklynge (MEDVID), som er et tværfagligt og tværsektorielt videndelings- og terminologisamarbejde. I MEDVID bliver sproglige data inden for sundhed og farmaci udvekslet mellem deltagerne gennem MedicinOrdbogen.dk. Grundtanken i samarbejdet er andelstanken, illustreret ved konceptet “termblostm”, hvor mange mindre videnproducenter, der er illustreret ved kronbladene i figuren, stiller deres produkter (terminologi) til rådighed for et fælles “forædlings- og produktionsselskab”. Brugernes forslag til ordbogen placeres først i en virksomhedsordbog (kronbladene). Godkendes de af virksomheden til ekstern brug, sendes de til ordbogsredaktionen, der efter en validering kan vælge at tilføje forslaget til den fælles kerne af termer, som alle brugere har adgang til. Til gengæld for at levere termer inden for eget speciale får dataejere mulighed for at opbygge deres egen dynamiske ordbog på nettet, validering af termer overgivet til fællesskabet og adgang til en fælles terminologi leveret af andre producenter og valideret af fagspecialister.

*MedicinOrdbogen.dk.
Et terminologisk partnerskab.*

Ambitionen i MEDVID-projektet var at teste, om det var muligt at etablere et terminologisk “videndelingspartnerskab”, og om der på baggrund heraf kunne skabes et leksikografisk produkt i form af en dynamisk ordbog på nettet, hvor partnerne dels var dataleverandører, dels abonnenter. Grundtanken viste sig farbar og rettig hederne til produktet, der blev udviklet af Center for Medicinsk Fagsprog / Knowledge Communication Lab, blev herefter overført til en techtransenhed etableret til formålet, TermShare A/S. Selskabet indgik licensaftale om salg af produktet i et afgrænset markedssegment. De to nøgleelementer var deling og samarbejde, og samarbejdet lykkedes, fordi den løsning, der blev udarbejdet, imødekom det samme behov hos alle aktører: at få adgang til sproglige data af den rette kvalitet, troværdighed og aktualitet i en afgrænset kontekst inden for et veldefineret domæne vha. en dynamisk teknologi med konstant dialog om og ekspertvalidering af den viden, der blev stillet til rådighed. Et simpelt, bærende princip: noget for noget.

Resultaterne af MEDVID-projektet gav dels anledning til at kommercialisere driften af MedicinOrdbogen gennem en licensaftale med CSC Scandihealth, der er den førende udbyder af sundhedsteknologiske it-ydelser på det danske marked, dels til at videreudvikle teknologien i mere generisk retning på basis af brugerinput modtaget i udviklingsfasen.

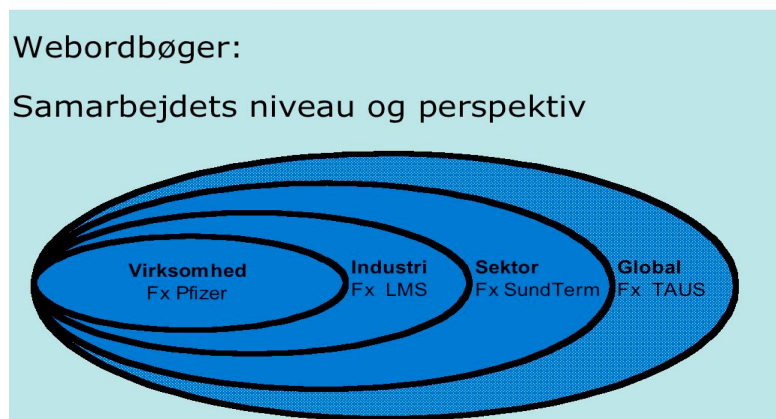
TermShare – et generisk redskab

Den teknologiske videreførelse af MedicinOrdbogen betød ikke blot et teknologisk skift fra SQL til C# og ASP.NET 2.0 Framework SQL 2000, men også et konceptuelt skift i generisk retning, men med fastholdelse af termblostmkonceptet om videndeling og dynamisk, kontinuerlig udvikling og validering. TermShare er en flersproglig webord-

bog bygget over samme videndelingsprincip som MedicinOrdbogen, men med en modulerbar brugergrænseflade med fuld sprogversionering. Informationskategorier og individuelle ønsker til visning og administration kan tilpasses den enkelte virksomheds behov, uden at redskabets grundlæggende videndelingsstruktur og godkendelses-procedure berøres.

Partnerskabets potentiale

Deling af oversættelseshukommelser som i TAUS-initiativet og udviklingen af systemer, der understøtter eksplicitering, deling, validering og distribution af terminologisk viden som i TermBlomst-konceptet og SundTerm-projektet og derigennem etablerer virtuelle fagordbøger, repræsenterer nye muligheder og nye udfordringer for leksikografien.

Den stigende teknologiske interaktivitet gør det muligt for leksikografen at “tappe terminologisk viden” ved kilden, dvs. direkte i de faglige miljøers tekster. Samtidig kan leksikografen gennem deltagelse i eller gennem egen etablering af formelle kollaborative strukturer, hvor teknologien stilles til rådighed for de faglige (og kommercielle) miljøer, få privilegeret adgang ikke blot til fagtermene, men også til ekspertvalidering af eget arbejde. Et sådant samarbejde er komplekst og resursekrævende, men også kvalitativt meget givende. Særligt fordelagtigt er det naturligvis, hvis samarbejdet sker “over” virksomhedsniveauet – dvs. hvis den sproglige datafangst ikke “kun” foregår på virksomhedsniveau (fx hos Pfizer), men også på det industrielle niveau illustreret ved Lægemiddelstyrelsen (LMS) i ovenstående figur eller i hele den sundhedsfaglige sektor illustreret ved Sundhedsstyrelsens terminologiprojekt SundTerm, måske endog globalt (TAUS). Ambitionen i det fortsatte projekt med TermShare er, at den dynamiske ordbog dels skal være tilgængelig for alle aktører i det sundhedsfaglige domæne og her fungere som et (sundheds)terminologisk clearinghouse, dels skal kunne anvendes af faglige miljøer, virksomheder m.v. som internt terminologistyrings- og terminologisk videndelingsredskab. Ambitionen synes stor, men ikke urealistisk.

Morten Pilegaard
Professor
Knowledge Communication Lab
Aarhus School of Business, Aarhus Universitet
mpi@asb.dk

Anmeldelse af Dictionary Visions, Research and Practice. Selected Papers from the 12th International Symposium on Lexicography, Copenhagen 2004

Af Anna Braasch

Dictionary Visions, Research and Practice. Selected Papers from the 12th International Symposium on Lexicography, Copenhagen 2004. TLRP 10. Redigeret af Henrik Gottlieb og Jens Erik Mogensen. Udkommet på John Benjamins Publishing Company, Amsterdam/Philadelphia (2007). ISBN 978 90 272 2334 0. Bogen er indbundet og på 321 sider. Pris: € 105,00.

Bogen kan købes over internettet fx på eLounge.dk, pris DKK 1089,96 inkl. forsendelse. Leveringstid er 3-6 dage. Dette er det bedste tilbud (fundet på <http://www.bogpriser.dk> den 26. august 2008).

Bogen er bind 10 i serien *Terminology and Lexicography Research and Practice*.

Publikationen består af 19 udvalgte bidrag der blev holdt som foredrag ved symposiet; 15 er på engelsk og fire på tysk, forfatterne er leksikografer fra 11 lande, nogle uden for Europa. Det er relevant at bemærke at selv om artiklerne er de skriftlige versioner af foredrag afholdt i 2004, er der enkelte litteraturhenvisninger i referencelisterne fra 2005, og citerede internetsider er sidst besøgt i juli 2007. Dette tyder på at forfatterne gerne ville sikre at deres referencer og oplysninger er så aktuelle som muligt selv i en 'post-proceedings' der er udkommet cirka tre år efter afholdelsen af det pågældende symposium.

Bidragene er fordelt på seks emnemæssige afsnit (de kaldes 'Part'): 1. Online leksikografi, 2. Ordbogsstruktur, 3. Fraseologi i ordbøger, 4. Fagsprogsleksikografi, 5. Ordbøger og brugeren og 6. Etymologi, historie og kultur i leksikografi. Længden på de enkelte artikler (de kaldes 'Chapter' i bogen) varierer mellem 8 og 26 sider, og det er klart at dybden og detaljeringsgraden i de enkelte bidrag er ganske forskellige.

Del 1 **Online leksikografi** omfatter tre artikler, den første *Reliability of online bilingual dictionaries* af Cristina Gelpí er forholdsvis kort og giver kun et noget overordnet bud på hvilke leksikografiske, administrative og tekniske kriterier sådanne ordbøger skal opfylde for at være pålidelige. Den næste, *Grammatische Angaben in **lexiko** und ihre Modellierung* af Annette Klosa og Carolin Müller-Spitzer drøfter dels fordele og ulemper af korpusbaseret beskrivelse af ords grammatiske egenskaber, dels på hvilken måde de grammatiske oplysninger er beskrevet og præsenteret for brugeren. I afsnittets sidste artikel *Innovative phonetic interfaces for electronic dictionaries* giver Włodimierz Sobkowiak sit velunderbyggede bud på hvordan udtaleoplysninger kan tilbydes brugeren på en mere dynamisk måde, bl.a. vha. videreudvikling af grafiske brugergrænseflader. Det trykte medium kan desværre ikke yde denne nytænkende artikel fuld retfærdighed.

Del 2 **Ordbogsstruktur** omfatter blot to artikler. Den ene artikel, *Sublemmata or main lemmata* af Rufus H. Gouws, tager spørgsmålet op hvorvidt en ordbogs makrostruktur skal følge lingvistiske principper, eller om den skal opfylde 'brugerdrevne kriterier' mht. enkelhed og overskuelighed, også i tilfælde af fx sammensætninger og idiomer. Det andet bidrag til emnet, *Semantic aspects of reversal of a set of bilingual diction-*

aries, handler om at udarbejde en ny, stor lettisk-engelsk ordbog. Forfatteren Andrejs Veisbergs fokuserer på udvalgte tekniske og leksikografiske aspekter, herunder synonymi- og ækvivalensforhold, der kræver systematisk løsning ved vending af ordbøger.

Del 3 **Fraseologi i ordbøger** består igen af to artikler, begge involverer tysk som det ene sprog. I den første artikel, *Idiomatische Äquivalenzprobleme: Ein ikonoklastischer Zugang*, diskuterer Ken Farø vigtigheden af også at inddrage funktionelle og kommunikative aspekter når man taler om ækvivalens mellem idiommer i bilingvale ordbøger; han underbygger sin teori med dansk/tyske ordbogseksempler. Erla Hallsteinsdóttir præsenterer resultaterne fra et tysk/islandsk projekt i artiklen *A bilingual electronic dictionary of idioms*. Denne artikel kunne i realiteten også have stået i bogens første afsnit pga. sin databaseorienterede fokus på det elektroniske mediums fordele over for det trykte. Ud fra denne synsvinkel bliver oplysningstyperne der knytter sig til de enkelte lemmaer, præsenteret og de mulige adgangsveje til data beskrevet. Man kan godt være lidt i tvivl om hvorvidt udsagnet "This article contributes to a theory of computer lexicography still at an early stage (...)" (s. 105) skal tages helt bogstaveligt: Det er nemlig fortrinsvis nogle praktiske aspekter artiklen præsenterer, og disciplinen er ikke så ny endda selv om sprogparret tysk/islandsk givetvis ikke er behandlet ret ofte.

Del 4 **Fagsprogsleksikografi** er præsenteret ved to danske bidrag. I det første, *Bringing corporate dictionary design into accord with corporate image*, præsenterer Patrick Leroyer sin opfattelse af hvordan udarbejdelsen af en virksomheds terminologiske ordbøger kan indgå i virksomhedsorganisationens kommunikation og dens præsentation udadtil. Artiklens fokus ligger på sammenhængen mellem nye ordbogsfunktioner (som også inkluderer kommunikation af virksomhedens budskaber) og den metodologi der vinder frem inden for genren "corporate dictionary". Interessant er at Leroyer siger (s. 111): "Is a corporate dictionary then some kind of underspecified LSP dictionary [min fremhævelse]? My answer to that question is no.", men artiklen er alligevel anbragt i bogen under overskriften LSP Lexicography. Det andet bidrag er *Design of a function-based internet accounting dictionary* af Sandro Nielsen og Lise Mourier. Forfatterne giver et godt indblik i hvordan de har løst opgaven med at lave en elektronisk fagsprogsordbog der opfylder brugernes mange forskelligartede behov omfattende både sproglige og emnerelaterede, faktuelle oplysninger i Dansk-Engelsk Regnskabsordbog ved at udnytte internettets faciliteter.

Del 5 **Ordbøger og bruger** omfatter fire bidrag og er dermed det næststørste bogafsnit. Ilan J. Kernerman, selv ordbogsforlægger, stiller spørgsmålet *What's so good or bad about advanced EFL dictionaries?* i sin artikels titel, og i sit svar stiller han sig noget tvivlende over for hvorvidt monolingvale engelske ordbøger beregnet for 'lørnere' på højt niveau i deres nuværende form opfylder den pædagogiske målsætning mht. at tilbyde brugeren et pålideligt redskab til sprogtilegnelse og tidssvarende sprogbrug. I det næste bidrag *Glimpses into receptive dictionary use: Proficient learner's perspective* præsenterer Renata Szczepaniak sin undersøgelse med fokus på hvordan sprogstuderende på højt niveau udnytter oplysninger om idiommer der findes i en monolingval engelsk lærerordbog (LDOCE3) i forhold til nogle konkrete eksempler på idiommer der er modificeret og tilpasset en given kontekst. (Teksterne og testskemaet findes som appendiks til artiklen). Herefter følger Geart van der Meers bidrag *The learner's dictionaries and grammar*. Denne artikel giver en sammenligning af hvordan de fem store monolingvale engelske ordbøger (OALD4, LDOCE4, COBUILD4, CALD og MEDAL) håndterer vanskelige ord som fx 'some/any', 'hardly' mht. angivelse af mere

indviklede morfologiske og syntaktiske oplysninger der ofte er svære at gennemskue og huske for brugeren. Van der Meer giver sit bud på en bedre og mere brugervenlig beskrivelse hvor han også inddrager ordets semantik. Den sidste artikel i dette afsnit er Herbert Ernst Wiegands *Neuere Aspekte einer Theorie und Typologie von Wörterbuchartikeln und ihre Praxisrelevanz*, som var et af plenarforedragene på symposiet. Wiegand præsenterer sin definition af 'Wörterbuchartikel' som term og diskuterer andre, relaterede begreber og termer. Han påpeger nødvendigheden af at inddrage systematisk viden om ordbogstyper og -funktioner i leksikografisk praksis.

Del 6 Etymologi, historie og kultur i leksikografi omfatter seks bidrag om ganske forskellige emner. Arleta Adamska-Salaciak *Lexicographers as borrowers* viser vha. et engelsk-polsk eksempel vanskeligheden ved at håndtere tilfælde hvor målsproget mangler en ækvivalent, eksempelvis for et kulturbundet ord i kildesproget, og diskuterer hvorvidt det er en passende løsning at 'indlåne' kildesprogets ord som ækvivalent til målsproget i ordbogen. Henning Bergenholtz og Sven Tarps *Politik und Sprachpolitik in der Lexikographie* er artikelversionen af det andet plenarforedrag ved symposiet. Forfatterne beskriver og definerer begrebet sprogpolitik og beskriver forholdet mellem politik, sprogpolitik og leksikografi. De referer bl.a. til de velkendte diskussioner vedrørende brugen af ord som 'bjørnetjeneste' og 'racist' og den måde disse og lignende ord er beskrevet i ordbøger (bl.a. i DDO). Efter et indskudt afsnit om ordbogs-funktioner stiller forfatterne et velunderbygget forslag om hvordan en oplysningstype som de kalder ANM (anmærkning), vil kunne bidrage til ((sprog)politisk) korrekt brug af ordet i tekstproduktion. Man kan dog stille sig tvivlende over for den ANM der fylder 17 linjer a ca. 70 tegn i ordbogsartiklen 'racist'; det kan pga. sin længde næppe anses for at være brugervenligt, ej heller for at være anbefalelsesværdigt som leksikografisk praksis. Andreas Gröger beskæftiger sig med *Revising German etymologies in the Oxford English Dictionary* og sammenligner tyske låneords beskrivelse i OED2 og OED3, idet den nye udgave også er revideret med hensyn til etymologiske oplysninger. Gröger giver eksempler på forskellige slags opdateringer og korrektioner og vurderer at disse betyder et tiltrængt kvalitetsløft i forhold til OED2. Det fjerde bidrag *Extracting usage information from 18th century English-Danish and Danish-English dictionaries* af Marcin Overgaard Ptasiński beskriver hvilke udfordringer der ligger i opgaven at identificere og uddrage brugsrelaterede oplysninger fra fire ordbøger fra 1700-tallet. Eksempelmaterialet viser bl.a. at manglende systematik i ordbøgernes struktur og typografi er grunden til at det er svært at afgøre hvilke oplysninger der betegner sprogbrug, og hvilke der relaterer sig til domæne, overbegreb, stil, regionalitet eller anden semantisk egenskab. Roda P. Roberts bidrager med *Dictionaries and culture*. Hendes pointe er at ordbøger, foruden at være lingvistiske objekter, repræsenterer den kultur der ligger bag det pågældende sprog. Bidraget skitserer først forskellige aspekter af begrebet kultur og viser derefter hvordan to monolingvale engelske og to bilingvale engelsk-franske ordbøger beskriver kulturbundne eller kulturrelaterede ord ud fra de nævnte aspekter. Eksemplerne giver indblik i hvordan lemmaselektion, betydningsangivelse, ækvivalens/oversættelse mv. afspejler nationale, super- og subkulturer.

Bogens sidste artikel *Glimpses of the future of English-based lexicography* er skrevet af Arne Zettersten. Hans foredrag var 2004-symposiets Otto Jespersen Memorial Lecture, hvilket er et slags jubilæum, da den første Memorial Lecture var blevet holdt som åbningsforedrag ved symposiet ti år tidligere, nemlig ved symposiet i 1994. Zettersten går i dybden med mange spørgsmål der vedrører fremtiden for bilingvale ordbøger med engelsk som det ene sprog, et sprog der ikke bare har indflydelse på mange andre sprog, men som også er udbredt verden over som lingua franca. Hans fokus ligger på udvik-

lingen og de særlige muligheder det elektroniske medium rummer for den fremtidige ordbogsproduktion, og han giver nogle bud på hvordan man vil løse specifikke opgaver, fx med hensyn til automatisk, kontinuerlig opdatering af ordbøger på lige fod med nyhedsfora som aviser mv. Arne Zetterstens store erfaring som praktisk leksikograf skinner igennem hele artiklen, både i problemformulering, udsyn og løsningsmodeller.

Anna Braasch
Seniorforsker
Center for Sprogteknologi
Københavns Universitet
braasch@hum.ku.dk

Anmeldelse af Jens Axelsen: Dansk-Engelsk Ordbog Under medvirken af sproglig konsulent W. Glyn Jones Gyldendals Røde Ordbøger, 11. udgave, 2007

Af Lise Mourier og Sandro Nielsen

Ordbogen og brugerne

Når man anmelder en ordbog, bør man grundlæggende betragte den som en helhed. Dette kan man bl.a. gøre ved at se på, hvilke typer brugere ordbogen er tænkt som hjælp til, i hvilke typer situationer, og om ordbogens data opfylder brugernes behov. Disse oplysninger finder man normalt i forordet. Ordbogens forord er særdeles kort, og efter endt læsning sidder man tilbage med ét brændende spørgsmål: Nå, og hvad så? De første 4 linjer fortæller, at opbygningen af artiklerne er ændret, og at nye ord er tilføjet, mens forældede ord og udtryk er fjernet. De resterende 6 linjer er tak til diverse personer. Forordet virker underligt uvedkommende og ligegyldigt. Man bør som bruger kunne forvente at blive taget alvorligt og i det mindste finde oplysninger om ordbogens målgruppe, funktion(er), formål, omfang og anvendelse. Med dette forord har forfatteren og forlaget dog opnået én ting, nemlig at en hel generation af danske ordbogsbrugere nu uden problemer vil kunne genkende et uvedkommende og ligegyldigt forord, når de ser et.

Hvis man vil vide noget om ordbogen, må man finde oplysningerne andetsteds. Ved selvsyn kan man konstatere, at 11. udgave har et omfang på 1059 sider sammenlignet med 10. udgave, der har 1046 sider. Af materialet om ordbogen fremgår det, at den har 51.000 opslagsord og 28.000 udtryk og vendinger. I forhold til 10. udgave er dette et tilbageskridt, da denne ifølge forordet indeholder 65.000 opslagsord. Ordbogen er tænkt til brug i folkeskolens sidste klasser, i gymnasiet og i hjemmet, den dækker bredt og er rettet mod generalistens behov, uden at materialet kommer nærmere ind på, i hvilke situationer ordbogen kan yde hjælp. Disse ting burde have fremgået af forordet.

Efter forordet findes brugervejledningen, der på 3 sider giver en pædagogisk vejledning i, hvordan man bruger ordbogen. Vejledningen er baseret på artiklernes opbygning og forklarer, hvilke typer oplysninger ordbogen indeholder, især hvordan ækvivalenter og oversættelser er placeret og struktureret. Dette tyder på, at ordbogen er tænkt som hjælpemiddel ved oversættelse. Brugervejledningen kan også ses som et supplement til brugernøglen, der er placeret på forsatsbladet, og som giver en god visuel beskrivelse af artiklernes opbygning og datatyper, suppleret med korte og beskrivende tekststykker.

Efter brugervejledningen følger 3 sider med forklaring på de tegn og forkortelser, der er anvendt i ordbogen. Denne liste gengives også bagest i ordbogen. Der er tale om forkortelser af sproglige udtryk, fagområder, samt enkelte typografiske symboler. Listen giver indirekte et fingerpeg om ordbogens påtænkte målgruppe, da mange forkortelser er forklaret med et fagudtryk plus et ikke-fagligt udtryk, fx *odont.* = odontologi, om tandlægevæsen. Dette underbygger det første indtryk, nemlig at ordbogen er tænkt som hjælpemiddel til brugere med en ringe sprog- og fagviden samt brugere med en (forholdsvis) stor sprog- og fagviden. Herudover giver fagområdeforkortelserne også et indtryk af ordbogens omfang: Den er beregnet til, ud over almensproglige situationer, at yde hjælp i forbindelse med 58 (fag)områder som fx arkitektur, biologi, elektricitet, fodbold, geologi, madlavning, politik, seksualitet, teknik, zoologi og økonomi. Dette burde der også have stået noget om i forordet.

Hvilken hjælp får man til oversættelse?

Som hjælp til oversættelse skelner ordbogen mellem forskellige varianter af engelsk: amerikansk, australsk og britisk. Ordbogen giver dermed brugeren hjælp til at udtrykke sig på tre former for engelsk ved valg af ækvivalenter, alt efter omstændighederne. Dette er særdeles nyttigt, da man får hjælp til at udtrykke sig på et sprog, som modparten forstår, forudsat at denne er bekendt med en af de tre varianter. Man må så gå ud fra, at alle umarkerede ækvivalenter kan bruges i alle situationer, også når man skal udtrykke sig på internationalt engelsk, fx når engelsk også er et fremmedsprog for modparten. Hensigten med at angive denne skelnen er nyttig, men er desværre ikke gennemført konsekvent, fx:

konkurs¹ *sb.* **1** (*generelt*) failure;
2 (*personlig*) bankruptcy; **3** (*selskabs*) (compulsory) liquidation (*el.* winding up).

Ingen af ækvivalenterne er markeret sprogligt, men termene anført under 2 og 3 er britiske termer. Det er kun i det britiske retssystem, at man opretholder denne skelnen mellem personlig konkurs og selskabskonkurs. I USA anvender man termen *bankruptcy* om begge former for konkurs, og på EU-engelsk anvender man enten *insolvency* eller *bankruptcy*. De angivne ækvivalenter er derfor kun brugbare i en bestemt kontekst, men dette oplyses ikke. I følgende artikel dukker det samme problem op, men med modsat fortegn:

sagsøger *sb.* plaintiff.

Også her er en kulturafhængig ækvivalent præsenteret uden markering. Termen *plaintiff* anvendes i USA og ofte i internationale sammenhænge, mens den juridiske term i UK er *claimant*. Disse to eksempler illustrerer, at ordbogen ikke yder den optimale hjælp til brugeren, især inden for fagdisciplinerne, selvom ordbogen tilsyneladende skal give hjælp til at udtrykke sig rigtigt på de tre nævnte varianter af engelsk. Nu kan man indvende, at det ikke er en fagordbog, men når termene er lemmatiseret, så må man kunne gå ud fra, at de behandles korrekt; ellers er der ikke umiddelbart nogen grund til at tage dem med. De er formodentligt medtaget, fordi ordbogen skal hjælpe brugeren med at udtrykke sig korrekt på engelsk, men dette lykkes ikke altid ved hjælp af ordbogens oplysninger.

Hvis man bevæger sig over i noget, som de færreste danskere normalt opfatter som et fagområde, nemlig sport, giver de sproglige markeringer stadig problemer, fx:

fodbold *sb.* football; *<am.>* soccer;
<formelt> (Association) football.

Hvis man vil tale med en amerikaner om *amerikansk fodbold*, et udtryk, der hverken findes som lemma eller kollokation, kommer man på baggrund af ordbogens oplysninger frem til, at det hedder *American soccer*. Noget, der nok kommer som en overraskelse for de fleste.

Ved det netop afholdte OL i Beijing kunne man bl.a. opleve kvindernes og mændenes 4 gange 100 meter stafetløb. Hvis man har behov for at tale om disse stafetløb på engelsk, kan man finde hjælp i ordbogen. For eksempel er der fire løbere, der hver løber

en *tur*. Her finder man ikke umiddelbart en stafet-ækvivalent, men må vælge mellem de op til 10 mulige, der angives, fx *run*. Der findes også *skifter* i et stafetløb, og her får man mere specifik hjælp, nemlig at det som en del af et stafetløb hedder *lap*, hvilket indikerer, at en *tur* også kan hedde et *skifte*. En 4 gange 100 meter stafet er på i alt 1 omgang, på engelsk *one lap*. Som man kunne se på tv-skærmen, består hvert hold af fire løbere, der hver løber en *tur*, og at der er tre skifter (første løber skifter til anden løber, der skifter til tredje løber, der skifter til fjerde løber, som løber i mål). Hvis man bruger ordbogens oplysninger, kommer man frem til, at der er 4 deltagere, der hver løber *one lap*, i et stafetløb, der strækker sig over *one lap*, og at der er 3 *laps*. Det, man burde være kommet frem til, er, at hver deltager løber *one leg*, i et stafetløb, der er på *one lap*, og at der er i alt 3 *change-overs* (eller *exchanges*). Nu er der her tale om få eksempler, men det generelle indtryk er, at der er for mange steder, hvor brugeren får forkert eller for ringe hjælp til at udtrykke sig korrekt på engelsk. Det er vel de færreste statsautoriserede translatører, der kalder sig *sworn interpreter*, medmindre de fungerer som tolk i en konkret sammenhæng. Men det er altså den eneste oversættelse, ordbogen tilbyder.

Ny artikelstruktur støtter oversættelse og tekstproduktion

Der er som sagt sket ændringer i artiklernes opbygning og struktur i forbindelse med 11. udgave. For eksempel er alle oplysninger om køn og bøjning vedrørende de danske lemmaer fjernet, så der nu kun er ordklasseangivelser tilbage. Medmindre ordbogen skal kunne hjælpe med at producere tekster på dansk, hvilket ikke er så sandsynligt, er det ganske rimeligt at fjerne disse oplysninger og derved gøre plads til andre. Der er fx foretaget en yderligere opdeling af opslagsordenes betydninger og underbetydninger i forhold til 10. udgave. Artiklen **hjælp** er i 10. udgave delt op i fire betydninger: **1.**, **2.** (økonomisk), **3.** (nytte), **4.** (hjælper i huset). I 11. udgave er den delt op i ni betydninger og underbetydninger: **1a**, **1b** (bistand), **1c** (til nødstedte), **2** (økon.) **2a**, **2b** (offentlig ydelse), **2c** (engangshjælp), **3** (nytte), **4** (hjælper i huset). Ved en nuanceret skelnen mellem betydninger og underbetydninger har man opnået, at brugeren får en mere detaljeret hjælp til at vælge den rigtige ækvivalent i forhold til tidligere udgaver. Samtidig har man sparet plads ved ikke at lade hver betydning starte på en ny, separat linje.

Mange artikler har et særligt felt, der indeholder eksempler på oversættelser af faste udtryk og vendinger. For at lette overskueligheden markeres begyndelsen af feltet med en firkant, □, som i følgende eksempel:

- vejrmølle *sb.* windmill;
- *slå* ~*r* turn cartwheels; ...

Som dette eksempel viser, er faste udtryk og vendinger vigtige i oversættelsessituationer, især i de tilfælde, hvor det danske ord oversættes på en anden måde end forventet. Brugere kan ikke forventes at vide dette, og derfor bør ordbogen give dem hjælp til at klare sådanne situationer. Andre oplysningstyper, der understøtter oversættelse, er syntaktiske oplysninger. Disse gives til oversættelser, som bruges sammen med ganske bestemte konstruktioner, fx i artiklen **begynde**:

- ... begin (+ *-ing*) (fx he began talking, he began writing at the age of 12)

Disse syntaktiske oplysninger er vigtige for brugerne, da de ikke kan forventes at kende til de begrænsninger, der ligger i brugen af ordene. Herudover findes der i mange artikler oplysninger om ækvivalenternes stilniveau, fx:

briller *sb.pl.* 1 glasses; *<formelt>*
spectacles; *<uformelt>* specs; ...

Når man tænker på ordbogens brugergrupper og disses sproglige kompetence, er det vigtigt, at ordbogen giver oplysninger om grammatiske uregelmæssigheder på målsproget. Hvis man fx slår op i artiklen **skadeserstatning**, får man at vide, at det bl.a. kan oversættes *damages*, og denne ækvivalent følges af en markering, som fortæller brugeren, at det engelske ord er pluralis. Ifølge brugernøglen angives det altid, hvis ækvivalenten er pluralis, selvom opslagsordet er singularis, og dette er særdeles nyttigt for brugeren. Det er derfor skuffende, at man i artiklen **skade** ikke får at vide, at ækvivalenten *damage* er utællelig, da der også her er en vigtig grammatisk forskel på opslagsordet og ækvivalenten, som brugerne ikke kan forventes at kende. Så vidt det kan ses, har man været konsekvent med ikke at angive grammatiske oplysninger i de tilfælde, hvor opslagsordet er tælleligt og ækvivalenten er utællelig, hvilket reducerer ordbogens værdi som hjælpemiddel til at oversætte til og producere tekster på engelsk.

Angivelsen af uregelmæssigheder vedrørende verber er noget mere svingende. I artiklen **opstå** under betydningen “vise sig” præsenteres ækvivalenten *arise*, men der er ingen markering eller anden oplysning i artiklen om, at verbet bøjes uregelmæssigt. I artiklen **brække** finder man en oplysning om en ækvivalents uregelmæssige bøjning i et af de eksempler, der illustrerer brugen af verbet:

brække *vb.* 1a break (*fx* my arm (*el.*
the branch) broke, I broke my arm,
he broke off a branch); ...

Denne fremgangsmåde giver direkte hjælp til brugerne ved oversættelse og tekstproduktion og kunne med fordel have været anvendt konsekvent i alle artikler, hvor uregelmæssige verber gives som ækvivalenter. Det er derimod ikke særligt hensigtsmæssigt at anføre oplysninger om uregelmæssig bøjning af ækvivalenterne nede i artikelfeltet for faste udtryk og vendinger, som det fx sker i artiklen **købe**. Først 11 linjer efter ækvivalenten *buy* oplyses det i et eksempel, at verbet bøjes uregelmæssigt. Denne oplysning burde have været placeret lige efter ækvivalenten i artiklens hoved. I denne forbindelse kan man beklage, at forfatteren har valgt ikke at medtage listen over uregelmæssige engelske verber, som fandtes i 10. udgave af ordbogen, hvor man oven i købet kunne se forskellige bøjningsformer af det samme verbum på britisk og amerikansk. Hvis man havde henvist fra alle uregelmæssige ækvivalenter (verber) til denne liste, fx ved brug af en asterisk i artiklerne, havde man opnået, at ordbogen gav oplysninger, som brugerne ikke kan forventes at kende på forhånd. Alene eksplicit at blive gjort opmærksom på, at der her er tale om et uregelmæssigt verbum, er en hjælp til brugeren ved oversættelse og tekstproduktion.

Den elektroniske udgave af dansk-engelsk ordbog

Det er glædeligt og tidsrigtigt, at det ud over papirudgaven er muligt at få elektronisk adgang til Dansk-Engelsk Ordbog. I det følgende sammenlignes brugerens muligheder i begge ordbogsudgaver med fokus på det elektroniske formats særlige muligheder.

Omteksterne

Omteksterne er primært af marketingmæssig art, og nogen egentlig brugervejledning til den elektroniske ordbog findes ikke i den elektroniske ordbog, bortset fra en kort sekvens med et summarisk råd vedr. søgning:

Udtryk din søgning!

Hvis du leder efter oversættelser til et ordsprog eller en fast vending, får du tit et større resultat ved ikke at skrive en hel sætning, men blot nogle af ordene. Hvis du fx bare taster *fulde fem* i søgefeltet, får du både *han er ikke ved sine fulde fem* og *ingen der er ved sine fulde fem ville* samt seks andre.

Hvis du støder på noget uigennemskueligt engelsk sprog, kan samme metode bruges, det kan fx være en sætning som *they get on like a house on fire*: Hvis du taster *house fire* får du både *it went like a house on fire* og *we got on like a house on fire* samt to andre.

Hertil kommer oplysninger om forskellige muligheder for køb af adgang til en række andre af Gyldendals onlineordbøger på siden samt fire monolingvale engelske opslagsværker: Oxford Dictionary of English, Oxford Thesaurus of English, Oxford Dictionary of Business & Management samt Oxford Dictionary of Economics. Ved at klikke på "Information om siden" oplyses brugeren om, at Gyldendal har over 200 års tradition for Danmarks største og bedste ordbøger, og at de er de mest indholdsrige og avancerede samt lettest anvendelige ordbøger, der findes. Endvidere oplyses om Gyldendals ambition om kontinuerlig udvikling af sidens ordbøger og om, at indholdet er ophavsretligt beskyttet materiale. Desuden gives oplysninger om betingelser og brug, data-politik, gratis prøveabonnement, salgs- og leveringsbetingelser, mulighed for support til funktion og for at sende forslag om ændringer til eksisterende indhold/opslag eller til nye opslagsord samt mulighed for tilmelding til nyhedsbreve.

Med hensyn til den elektroniske udformning får brugeren at vide, at siden er udviklet i samråd med Gyldendal, samt at sidens søgemuligheder er baseret på et avanceret søgeprogram, hvortil føjes: "Vi vil altid gerne høre fra dig, hvis du har kommentarer eller spørgsmål til hjemmesiden." Markedsføringsmæssigt er det fint med de mange forbrugen af ordbogen uvedkommende tekster, men brugeren havde haft mere glæde af, at pladsen var brugt på at skrive en ordentlig brugervejledning. Der oplyses desværre ikke om artiklernes opbygning og søgefelter eller typer af oplysninger heri. Der gives heller ikke anvisning på, hvordan henvisninger fungerer, dvs. hvad man kan klikke hen til.

Med en række opslag belyses i det følgende funktionerne i den elektroniske udgave af Axelsens ordbog, idet denne anmeldelse dog kun vil kommentere på opslag heri og ikke på indholdet i de øvrige tilgængelige ordbøger, som siden giver brugeren mulighed for at klikke videre på for supplerende oplysninger, såfremt abonnementet omfatter disse. Blot skal dette fremhæves som en vigtig udvidelse af brugsværdien og en god udnyttelse af det elektroniske medie.

Sammenligning af brugerens udbytte af hhv. den elektroniske udgave og papirudgaven

Ved en sammenligning mellem papirudgaven og den elektroniske udgave viser en række opslag, at indholdet i de to udgaver er det samme:

Papirudgaven:

afskrivning *sb.* (se også afskrift 4);
1 copying; transcription; cribbing;
2 (på regnskab) (provision for) depreciation; writing off; 3 (sum der er afskrevet) write-off;
□ ~er på udestående **fordringer** provision for bad debts.

Den elektroniske udgave:

afskrivning sb.
1.
copying
transcription
cribbing
2. (på regnskab)
provision for depreciation
writing off
3. (sum der er afskrevet)
write-off
se også afskrift

Desuden kan man klikke på kollokationen “afskrivninger på udestående fordringer” under “Ordforbindelser” markeret “RØD” (dvs. Gyldendals Røde) og få oversættelsen: *provision for bad debts*.

Selv om indholdet i de to udgaver er det samme, er der gjort et forsøg på at udnytte det elektroniske medie: Man kan klikke sig hen til artiklen **afskrift** og finder her polysemerne *copy*, *transcript* og *crib* samt en fjerde mulighed lig med “det at skrive af”, hvortil dog ikke gives nogen ækvivalent. Hvad brugeren først opdager ved at klikke på afskrift, er, at her gives nyttig oplysning om, at *transcript* bruges ved udskrift fx af båndoptagelse og *crib* i forbindelse med snyderi, hvor et ekstra klik giver kollokationen *your essay is a crib from John's*. Oplysningerne vedr. betydningsforskellene savnes under **afskrivning**, og da en elektronisk ordbog modsat papirversionen har “*the sky as the limit*”, dvs. ubegrænset plads, var det hensigtsmæssigt, om disse oplysninger også havde været at finde under **afskrivning**. Papirudgaven giver ingen hjælp hertil, men anfører dog – i lighed med den elektroniske version – to oversættelsesforslag i regnskabsmæssig betydning, som brugeren afhængigt af sin baggrundsviden mere eller mindre vilkårligt kan vælge imellem. De to forslag giver desværre mangelfuld hjælp: Dels mangler oplysning om, at *depreciation* kun anvendes om materielle aktiver, mens *amortisation* (UK) og *amortization* (US), som anvendes om immaterielle aktiver, slet ikke anføres, dels anføres ikke den særlige betydning af *writing off*. Det er klart, at brugerne ikke kan forvente fagsprogsterminologi i større omfang i denne almene dansk-

engelske ordbog, og det er fint, at ordbogen alligevel medtager fagsprog i et vist omfang, men mindre godt, at brugeren ikke får den fulde hjælp og en halv sandhed.

Til den elektroniske ordbogs fordele hører uomtvisteligt, at det er muligt at klikke frem og tilbage mellem opslagsord og ækvivalenter; denne mulighed udnytter ordbogen imidlertid kun i begrænset omfang; det havde været godt for alle typer brugere, om man ved et klik direkte på ækvivalenterne kunne hoppe over i de relevante engelsk-danske artikler og på denne måde fx få hjælp til betydningen og evt. kollokationer vedr. ækvivalenten. For at klikke hen til ækvivalenter i den tilsvarende røde Engelsk-Dansk Ordbog kan brugeren kun klikke på andre forslag til ækvivalenter i feltet “Andre oversættelser fra OMVENDT ORDBOG” – til **afskrivning** er det: *amortization, charge-off og writedown*.

Behandlingen af oversættelsesforslag

I bilingvale ordbøger er en typisk udfordring at give brugbare oversættelsesforslag til termer på udgangssproget, der ikke har nogen ækvivalent på målsproget. I ordbogen anføres oversættelsesforslag ved tilføjelse af <kan gengives>, fx: **frikadelle sb.**, 1. <kan gengives> Danish meat ball, foruden termens anden betydning, hvortil gives ækvivalent: 2. (dårlig skuespiller) ham actor. Brugeren kan desuden i andre felter klikke hen til oplysning i samme ordbog om ord, der ender på **frikadelle (fiskefrikadelle sb. fish cake)**, samt synonymer til **frikadelle (delle sb. roll of fat; fiskefrikadelle sb. fish cake)**. Ved at klikke videre på “Se alle 18 resultater” under synonymer fås endvidere i samme ordbog følgende ækvivalenter: **fletning sb.** 1. *plait*; 2. *braid*; 3. *plaiting*; 4. *braiding* samt en række synonymer til frikadelle i betydningen “krukke” – en betydning, der i øvrigt ikke fremgår af denne ordbog, der alene har polysemet frikadelle lig med dårlig skuespiller (*ham actor*), men af Vinterberg & Bodelsens ordbog, som brugeren også har adgang til, hvis brugeren har købt adgang til flere af Gyldendals ordbøger. Betydningen fletning fremgår ikke af opslag i Dansk-Engelsk Ordbog.

Det forudsætter en del baggrundsviden og/eller ekstraopslag for brugeren for at få optimalt resultat af de mange forskellige muligheder, som netop i en elektronisk ordbog kunne være sammenkørt mere hensigtsmæssigt og brugervenligt. Sammenkædningen af opslag i de forskellige ordbøger tyder på, at papirversionerne er lagt ind, som de er uden kongruering. I papirudgaven får brugeren kun de i artiklen **frikadelle** angivne oplysninger: 1. (*kan gengives*) (Danish) meat ball; 2. (*dårlig skuespiller*) ham (actor). Opslaget giver lidt forskellige løsninger i de to udgaver af ordbogen: (*Danish*) og (*actor*) anføres i parentes i papirudgaven, hvilket ikke er tilfældet i den elektroniske udgave. Ved opslag i Longman’s Dictionary of Contemporary English på *meatball* (heri stavet i et ord) ses følgende forklaring: *a small round ball made from small pieces of meat, herbs, and egg or breadcrumbs pressed together. Meatballs are often served with a sauce*. Eksemplet illustrerer det hensigtsmæssige i en fyldestgørende forklaring, der er så kort som mulig, men samtidig giver brugeren viden om, hvad en *meat ball* er for noget. I Dansk-Engelsk Ordbog må brugeren forudsættes at være bekendt med, hvad en frikadelle er, så her er tilføjelsen af *Danish* i oversættelsesforslaget vigtig, så brugeren kan vælge at eksplicitere, at *meat balls* er helt specielle, når de er danske – dvs. at den engelske term ikke er fuldt ækvivalent med den danske. Men brugeren får så ikke helt den samme løsning i papirudgaven sammenholdt med den elektroniske udgave pga. den manglende parentes i sidstnævnte.

Behandlingen af homonymer

Den elektroniske ordbogs håndtering af homonymer ses fx af termen **passiv**. Her opstilles fire klikbare valgmuligheder: 1. **passiv** sb. fk. (i grammatik); 2. **passiv** sb. itk. (gældspost); 3. **passiv** adj. (uvirksom); og 4. Andre **passiv**, hvor tilføjelsen af hhv. sb. og adj. viser homonymien. Det forskellige grammatiske køn fremgår af hhv. fk. = fælleskøn og itk. = intetkøn – men brugeren forudsættes at kende disse og andre anvendte forkortelser fra papirudgaven af ordbogen, da den elektroniske udgave ikke ses at have nogen forkortelsesliste, og ej heller oversigt over anvendte symboler. Klik på 1. giver: *the passive voice*. Klik på 2. giver den grammatiske bøjning: passivet; passiver; passiverne; samt (for Gyldendals Røde) **passiv sb.** (merk.) med to ækvivalenter: *liability* og *debt* – desværre uden nogen nærmere kriterier for, hvornår brugeren skal foretrække den ene frem for den anden, ligesom det her må tilføjes, at ingen af disse to ækvivalenter er korrekte fuldækvivalenter til **passiv**; *liability* svarer til forpligtelse, og *debt* er et underbegreb til **passiv**. Sammenhængen mellem **passiv**, gæld og forpligtelser som regnskabsstermer kan vises således if. de regnskabsmæssige definitioner (angivet fx i Årsregnskabsloven 2001):

passiver = egenkapital og forpligtelser

og

forpligtelser = gældsforpligtelser og hensatte forpligtelser

Her er ordbogens løsningsforslag helt misvisende, ligesom det er tilfældet i karakteriseringen af valgmulighed 2 ovenfor med tilføjelsen “(gældspost)” – hvilket termen **passiv** ikke er; som det fremgår ovenfor, forholder det sig lige omvendt: gældspost er et underbegreb til **passiv**. Mere præcis er parentesens “(merk.)” efter næste klik på **passiv**, som betegner, at her er tale om et merkantilt udtryk, omend merkantil forekommer at være en gammeldags betegnelse; i stedet kan foreslås (regnsk.) eller (økon.).

Et klik på 3. **passiv adj** giver ækvivalenten 1. *passive*, hvor der så kan klikkes videre i Gyldendals Røde til ordforbindelsen “forholde sig passivt” lig *remain passive*. Her kan brugeren endvidere ved et klik på “fx” få oplyst, at *passive* kollokerer med fx substantivet *resistance*. Desuden anføres en lille pil i en cirkel, som ikke lader sig aktivere med klik, men tjener til at vise brugeren hen til opslagets højre side, hvor en række tilsvarende symboler angiver flere kollokationer. Her havde en indledende oversigt været nyttig, men med “forsøg-fejl-metoden” lykkedes det at finde ud af, hvordan det hang sammen. Papirudgavens behandling af homonymer viser enslydende oplysninger, opstillet på tilsvarende måde.

Afslutningsvis om den elektroniske ordbogs muligheder skal nævnes, at her er også rig mulighed og god plads til at anføre forskelle mellem de udvalgte varianter af engelsk. Især forskelle i grammatik og stavning mellem fx britisk og amerikansk engelsk kan her vises konsekvent, hvor det er relevant. Fx vises under **arbejdskraft** kun på britisk engelsk *labour* og ikke den amerikanske term *labor*. Amerikanske ækvivalenter angives, men kun i begrænset omfang.

Den elektroniske version er klart et fremskridt, og siden udnytter nogle af det elektroniske medies muligheder. Generelt må denne udgave af ordbogen dog siges at være en kopi af papirudgaven og som sådan et første skridt på vejen. Layoutet er overskueligt, og der er god plads, men for en online-ordbog savnes mange oplysninger i de meget

summariske omtækster. Noget er klikbart, men ikke alt. Men det skal også siges, at det er en meget stor fordel for os mange trofaste brugere gennem et helt liv, at ordbogen kan bruges elektronisk, og som sådan hilses dette første spadestik med glæde.

Afslutning

Dansk-Engelsk Ordbog er en nyttig, bredt dækkende ordbog, der henvender sig til generalister fra skolebørn til voksne brugere. 11. udgave er med 51.000 opslagsord desværre reduceret i forhold til 10. udgave, omend sidetallet er udvidet. Det er ærgerligt, at der mangler et forord med oplysninger om formål, funktioner, anvendelse osv. Ud fra ordbogens opbygning må den primært ses at fungere som hjælpemiddel til oversættelse. Brugervejledningen er pædagogisk og oplyser om struktur og opbygning, godt suppleret af en let tilgængelig og overskuelig brugernøgle. Ud over almensproglige termer medtages en del fagterminologi inden for forskellige fagområder. Desværre får brugeren ikke her den fulde hjælp, og en række opslag viser, at disse er behandlet mangelfuldt eller forkert – så måtte de nok hellere have været udeladt og henvist til en egentlig fagordbog. Brugeren hjælpes godt med oversættelsesforslag, der er markeret, så de ikke fremstår som ækvivalenter. Hertil kommer oplysning om forskellige varianter af engelsk, der beklageligvis ikke er medtaget konsekvent og ikke altid er korrekt anført, ligesom gennemført sproglig markering af ækvivalenterne savnes. Ros til ordbogen for god brugerhjælp til faste udtryk og vendinger samt syntaktiske og grammatiske oplysninger. Sidstnævnte kunne gerne have været medtaget vedr. ækvivalenterne, da disse er meget vigtige for brugeren i oversættelsessituationen.

Den elektroniske ordbog savner en egentlig brugervejledning samt indføring i tegn og forkortelser. En sammenligning med indholdet i papirversionen viser, at ordbøgerne bortset fra en mindre tilpasning af layoutet til det elektroniske medie er stort set ens. Her er tale om en papirordbog, der er hentet direkte ind i den elektroniske version. Klikfunktionen udnyttes kun i begrænset omfang og forekommer 'stiv' og låst. Den elektroniske ordbog er uomtvistelig et 'must' for dagens oversætter, der arbejder online ved pc'en, og her er ordbogen på ret vej, men kan med fordel omtænkes med henblik på bedre udnyttelse af de elektroniske muligheder.

Lise Mourier
Institut for Internationale
Sprogstudier og Vidensteknologi
CBS – Handelshøjskolen i København
lm.isv@cbs.dk

Sandro Nielsen
Center for Leksikografi
Handelshøjskolen, Aarhus Universitet
sn@asb.dk

Anmeldelse af Allan A. Lund: Dansk-Latin Ordbog Gyldendals Røde Ordbøger, 1. udgave, 1. oplag, 2007

Af Karen Skovgaard-Petersen og Peter Zeeberg

Det er knap 140 år siden der sidst udkom en dansk-latinsk ordbog, nemlig L. Ove Kjærs *Dansk-Latinsk Ordbog*, 1870, som siden da har tjent som det eneste tilgængelige, og tidligt forældede, hjælpemiddel for den der havde brug for at oversætte fra dansk til latin. Denne beklagelige mangel er der nu rettet op på. I serien af Gyldendals Røde Ordbøger har Allan A. Lund i 2007 udsendt en lille *Dansk-Latin Ordbog*.

Den må i sagens natur regne med et væsentligt mere snævert publikum end andre ordbøger i Gyldendals serie. Og man kan med rette spørge hvem der vil have glæde af en dansk-latinsk ordbog. Selv anfører Allan A. Lund at han henvender sig ikke bare til den der studerer latin, men også til den der interesserer sig for romersk kultur. Dertil kunne man tilføje en anden brugergruppe, nemlig lægfolk som af og til, af alle mulige andre grunde, ønsker at formulere nogle ord på latin (et motto fx). Men under alle omstændigheder kræves det at brugerne har lært sproget, og det er der som bekendt stadig færre der gør. Reelt vil bogen vel næppe for alvor blive til nytte for andre end fagfolk: klassiske filologer, herunder avancerede latinstuderende, der skal skrive latinsk stil som led i deres studier – men her falder den til gengæld på et tørt sted.

Formatet er ikke voldsomt detaljeret, men hensigtsmæssigt og gennemtænkt. Ved hvert opslagsord angives ordklasse og for substantivernes vedkommende også køn og endelsen i bestemt form, fx "**middel** *sb.itk. (-et)*". Dernæst følger den latinske ækvivalent (eller flere) med antydning af bøjningsmønster og angivelse af vokallængder (hērēditārius -a -um) og evt. køn. Latinske verber angives ikke, som den latinske tradition foreskriver, i præsens, men mere nutidigt i infinitiv, hvilket betyder at der ikke er behov for at angive hvilken bøjning de tilhører. Latinske glosser der kun kendes fra "efterklassisk latin", mærkes med asterisker. Derudover er der ingen angivelser af sprogtrin, periode eller enkelt-forfattere. Ofte præciseres betydningen i en parentes, ligesom adskilte betydninger skilles i separate underartikler. Konstruktioner angives hvor forfatteren har følt at der et særligt behov, enten direkte (fx "+akk.+inf.") eller med eksempler ("**give nogen noget** dare alicui aliquid, donare aliquem aliqua re, ..."). Der gives kun få ækvivalenter pr. lemma, ofte kun en enkelt, men de der er, er generelt velvalgte.

Dertil kommer en udstrakt vilje til at hjælpe læseren med at formulere idiomatiske vendinger på latin. Således oplyses man om at udtrykket "bære i sine arme" kan oversættes på disse to måder: *in manibus gestare* og *in manibus sustinere*. Både de danske vendinger, der altså skønnes at være nyttige for læseren at få oversat, og deres latinske pendanter er som oftest velformulerede og mundrette. Det fremgår dog ikke om de latinske eksempler er autentiske eller konstruerede til lejligheden.

At der ved danske substantiver konsekvent anføres endelser i bestemt form, forekommer noget overflødigt når kønnet allerede er angivet, især eftersom eventuelle synkoper ikke er angivet. **middel** *sb.itk. (-et)* bliver vel til "middelet". Man kan spørge sig selv hvorfor kønnet overhovedet skal angives. Bogen henvender sig vel kun til brugere der kan dansk i forvejen. (Forordet trykkes ganske vist både på dansk og latin, men det må nok snarere opfattes som krukkeri end som en antydning af målgruppen).

Ordbogen indledes med en ganske kort gennemgang af det latinske sprogs historie. Den absolutte hovedvægt ligger på antikken, og der forudsættes et vist kendskab til romersk historie. Lund understreger her indflydelsen fra græsk, og han gør opmærksom på at latin som talt sprog på mange måder har afvejet fra det skrevne sprog, som er det vi kender fra de bevarede tekster. Vores viden om romernes talte sprog er sparsom, og det kan således være et problem at vurdere om et ord som kun kendes fra et enkelt sted i den overleverede litteratur, faktisk var ualmindeligt – måske ligefrem dannet til lejligheden – eller om det var udbredt i talesproget. Også kristendommens betydning for det latinske sprog i semantikken tages op, og ganske kort berøres til sidst latinen efter romerne – dvs. middelalder og nyere tid. Med al respekt for hensynet til den trange plads kunne man godt have ønsket sig flere nuancer i dette sidste afsnit.

Bortset fra forordets formodning om at ordbogen vil være til gavn for dem der interesserer sig for latin eller for romersk kultur, ytrer Lund sig intetsteds om hvilke principper han har fulgt i udarbejdelsen af ordbogen. Her lades læseren helt i stikken.

Det er ellers ikke nogen simpel opgave han har påtaget sig. Latin er som bekendt et dødt sprog, men i dette tilfælde har der i høj grad været et liv efter døden. Selv om ingen har haft det som modersmål siden senantikken, har sproget været i særdeles aktiv brug helt frem til det attende århundrede. Og med brugen har fulgt en stadig udvikling, ikke mindst i ordforrådet. Skal man begrænse det latinske ordstof til det der er belagt i den klassiske romerske litteratur fra den tid hvor sproget var levende, eller skal man inddrage senere glosser? Skal man inddrage middelalderens mylder af nydannelser? Skal man inddrage de nydannelser som bl.a. Vatikanet laver den dag i dag for at kunne skrive på latin om fx it og telekommunikation? Renæssancens latinere var mestre i at genbruge klassiske glosser med de nye betydninger som man nu fik brug for (fx *consul*: borgmester). Man kan derfor også vælge at medtage de nye betydninger, men ikke direkte nydannelser.

Hvad Lund har valgt, hører vi altså intet om. Det står dog klart at det primært er det klassiske romerske latin der medtages, og det i en sådan grad at det langt hen ad vejen er den romerske litteratur og kultur der styrer udvalget af glosser. Således kan man i denne ordbog finde et væld af romerske begreber og foreteelser som *Skytien*, *husgud*, *dobbeltbryllup*, *halvgræsk* og *leje sig ud som gladiator* (!) men ikke *Tyskland*, *ingeniør* eller *præsident*.

Men Lund begrænser sig ikke til den klassiske verden. Han har faktisk en hel del nyere stof med, såvel nydannelser som klassiske glosser i nye betydninger. *Greve* og *her-tug* er med, og det samme er fx *Amerika*, *Danmark* og *København*. Rimeligt, kan man sige, for hvem har brug for en ordbog der kun giver mulighed for at tale om antikke emner? Men det er bestemt ikke uden problemer. Reelt er der tale om en antik-ordbog med visse tilføjelser. Derfor kan det være vanskeligt for brugeren at vide hvor vi befinder os i hvert enkelt tilfælde.

Asien oversættes med *Asia* – med en bemærkning om at det drejer sig om *Lilleasien*, altså ca. det nuværende Tyrkiet. Her er vi i den romerske verden. Men når *Amerika* betyder *Amerika*, så skal man vel også kunne slå *Asien* op i betydningen *Asien*?

Præst oversættes med det klassiske ord *sacerdos*, men ingen af de almindelige kristne betegnelser som fx *pastor* eller *parochus* er med.

Vinkelskriver oversættes med *causidicus*. Man kan spørge sig selv hvorfor vinkelskriver overhovedet skal med. Men hvis det skal, må man nok finde en anden ækvivalent: En vinkelskriver skriver skøder og kontrakter uden at have bestalling som advokat. En *causidicus* er noget specifikt romersk: en lusket karl der har gjort virket som

forsvarsadvokat til en levevej og ligefrem tager penge for det! Afstanden mellem de to kulturer er for stor til at man uden videre kan oversætte det ene ord med det andet.

Kobber oversættes med *aes*, hvilket er smuk klassisk latin. *Cuprum* nævnes ikke, for det er ikke så godt belagt i den klassiske litteratur. Men det har taget revanche i de følgende 2000 år og er i dag den videnskabelige betegnelse for metallet, så en og anden læser kunne vel blive forvirret.

Men først og fremmest er det meget vanskeligt at se systemet i hvad der er med fra den nyere verden, og hvad der ikke er. Floden *Don* er med, men ikke fx *Themsen* – og heller ikke *Seinen*, der dog ellers bliver flittigt nævnt i den klassiske litteratur. *Sjælland* er med, men hverken *Fyn* eller *Jylland*. *Johanniterordenen* er med, men ikke fx *franciskanerordenen*. En *kansler* er med, men ikke en *borgmester*. En *kanon* (skydevåben) er med, men ikke en *bil* eller en *cykel*.

Det sidste kunne antyde at ordbogen begrænser sig til begreber fra den periode hvor latin faktisk var i aktiv brug (dvs. frem til engang i 1700-tallet). Men nogen konsekvens i hvad der er med fra den periode, kan man ikke finde. Det eneste vi får at vide, er hvilke ord der må regnes som “efterklassisk latin”, dvs. gloser der ikke er belagt i den – ikke nærmere definerede – klassiske litteratur. Men “efterklassisk” er et vidt begreb. Det ville være rart at vide hvilke perioder disse gloser så hører til i, og hvilke kilder de er hentet fra (ordbøger? datidige, nutidige? tekster?).

Man kan ikke komme uden om at der er en sej tradition for at latin (og græsk) skal forbindes med et antikveret dansk. Og det bliver selvsagt ikke bedre af at standardordbogen fra latin til dansk, Jensen & Goldschmidt, er langt over hundrede år gammel. Derfor er det befriende i Lunds ordbog at finde nutidige danske gloser som

frustreret
købelyst
grill
trick
adgangsbegrænsning

Det er dog ikke en tendens der er konsekvent gennemført. I mange tilfælde skal man holde sig til et konservativt dansk for at finde hvad man søger. Man finder:

begynde, men ikke *starte*
navnkundig, men ikke *berømt*
karrig, men ikke *nærig*
pergola, men ikke *halvtæg*
kobbervase (!), men ikke *krukke*

Og der er da også sluppet en del direkte antikverede gloser med – gloser som man dårligt kan forestille sig at moderne brugere i det 21. århundrede (eller det 20. for den sags skyld) vil lede efter, såsom:

nidding
nidskrift
kobler
thi

Nidding og *nidskrift* forklares i parenteser med hhv. *kujon* og *smædeskrift*. Måske havde det været mere hensigtsmæssigt at bringe dem som opslagsord.

Hvor kommer den slags ord fra? Man fristes til at tro at de kommer fra de latinske ord. Det er traditionelle danske oversættelser af latinske gloser. Det hænger jo nok sammen med vægtningen af det klassiske latin: Udgangspunktet er et materiale af klassiske latinske ord, suppleret med et udvalg af efterklassiske.

Det kan skabe uventede problemer når de gamle gloser i mellemtiden har skiftet valør: *Hæmsko* oversættes uden kommentarer med *sufflamen*. Det betyder ganske vist hæmsko, men normalt kun i den konkrete betydning: "en klods der sættes under et hjul så vognen ikke kan rulle". Det er næppe den betydning brugeren lægger i *hæmsko*. På nutidigt dansk bruges det kun metaforisk.

Meget tyder på at det ikke er et gennemtænkt udvalg af almindelige eller nyttige danske gloser der ligger til grund. Der er vanskeligt at finde nogen konsekvens i valget af opslagsord. Man finder:

etikette (kun i den konkrete betydning), men ikke *prop*
entreprenør, men ikke *ingeniør*
hval, men ikke *sæl*
indigo, men ikke *lilla*
rask, men ikke *sund*
linedanser, men ikke *forsker*

– ligesom man går forgæves efter centrale gloser som: *beklage*, *genert/sky*, *hensyn/hensynsfuld*, *kunne* (!), *kvalitet*, *konklusion*, *mørke*, *sex*. Især det sidste er bemærkelsesværdigt eftersom bogen ellers er iøjnefaldende velunderrettet om de nedre regioner og deres funktioner.

Et uundværligt verbum som *måtte* giver kun en henvisning til *skulle*. Betydningen "have lov til" kan man altså ikke finde, heller ikke andetsteds i bogen. Man kan ganske vist finde *give lov* – men kun med oversættelsen *legem scribere*, "at skrive en lov". Her kan læseren nemt blive ledt på vildspor.

I nogle tilfælde ville en krydshenvisning (sund, se rask) have afhjulpet problemet, men dem er der ikke mange af.

En emnekreds der er særligt velrepræsenteret, er dyr og planter. Men igen er det vanskeligt at gennemskue kriterierne for udvælgelsen. Hvorfor kan man finde en *hvalros*, men ikke en *grævling*, en *tunfisk*, men ikke en *musling*, en *silkelarve*, men ikke en *sommerfugl*. Det er i hvert fald ikke fordi grævlinger, muslinger og sommerfugle ikke nævnes i den klassiske litteratur.

At der er så mange biologiske gloser, kunne hænge sammen med at en mulig brugergruppe er de folk der skal navngive dyr og planter. Det antydes i indledningen. I så fald ville det have været hensigtsmæssigt at tage hensyn til det allerede eksisterende videnskabelige navnestof. Men det er ikke tilfældet. Vi har nævnt eksemplet med *kobber*. Et andet kunne være en *måge*: Måge oversættes med *gavia* og *mergus*, begge klassiske gloser der betegner havfugle. Om det faktisk er måger, kan diskuteres; det kan være svært at læse ud af et antikt digt. Præcis det samme er tilfældet med den gløse der i dag bruges som videnskabelig betegnelse for mågefamilien, *larus*. Hvorfor er så netop den *ikke* med i ordbogen?

Her er det nok vigtigt at være opmærksom på at parenteserne (*zo.*) og (*bot.*), der anføres ved mange af de nævnte dyr og planter, tydeligvis ikke betyder zoologisk hhv. botanisk fagsprog. Det betyder bare at der er tale om dyr/planter. En lidt overflødig oplysning

i de mange tilfælde hvor ordet kun har én mulig betydning. Til tider synes der dog at ligge mere i det, uden at det bliver ganske klart hvad. Slår man op under *gris*, får man følgende:

1. (*zo.*) *porcus* -ī *m.*;
2. (*gris*) *sūs* *gen. suis m./f.*

Hvad er det mon der skelnes mellem med de to parenteser (*zo.*) og (*gris*)? Skal *gris* her betyde “ungt svin” i modsætning til “dyret” (*zo.*) *gris*? Næppe, for det betyder *sus* ikke. Både *porcus* og *sus* betyder *svin*, hverken mere eller mindre. Og ingen af dem kan bruges som det danske skældsord “gris”. Heller ikke et kontrolopslag under lemmaet *svin* hjælper, for der står:

1. (*zo.*) *sūs* *gen. suis m./f.*;
2. (*gris*) *porcus* -ī *m.*

– altså det modsatte. Her er det *sus* der er et dyr, og *porcus* der er en gris! Forklaring udbedes!

Noget lignende finder vi under *røvhul*, hvor Lund skriver:

1. (*anat.*) *colus* [vel trykfejl for *culus*?] -ī *m.*, *anus* -ī *m.*;
2. (*med.*) **rectum** -ī *n.*

Hvad menes der her med medicinsk i modsætning til anatomisk? Forskellen er nok at mens *culus* og *anus* er åbningen eller hele bagdelen, er *rectum* tarmen. Men det gør det vel ikke mindre anatomisk?

Af og til bruges tilsvarende parenteser til at angive stilistiske forskelle mellem de latinske ækvivalenter. Men de kunne med fordel være anvendt oftere. *Køn* (adj.) oversættes således med *bellus*, subsidært *pulcher* (...) – uden oplysning om at *bellus* er en udpræget dagligsprogsglose, som man kan komme galt af sted med at bruge i mere formelle sammenhænge.

Vi har ikke kontrolleret bogen systematisk, men spredt læsning har resulteret i yderligere nogle smuttere der bør nævnes:

Igle hedder *hirudo*, ikke *hirundo* (det er en svale).

Hyrdefløjte oversættes korrekt med *tibiae -ārum*, men i det tilhørende eksempel bøjes det (ukorrekt) efter 3. deklination: *tibibus canere*.

Meteor oversættes med *stella crinita*, hvilket normalt betyder ‘komet’. Det optræder da også i artiklen *komet* – sammen med *sidus*, der bl.a. kan betyde ‘himmellegeme’ i bred almindelighed, men ikke specifikt ‘komet’.

Svoger oversættes med *affinis*, der betyder en person man er i familie med ved ægteskab: svigerfar, -mor, -søn, -datter, svoger, svigerinde osv., men ikke specifikt en svoger.

Hyben oversættes med *cornus*, men det betyder *kornel* (både, så vidt man kan se, i antikken og i moderne videnskabelig terminologi).

Substantivet *købelyst* er oversat med adjektiv-syntagmaet *cupidus emendi*, altså *købelysten*.

Mere graverende er det nok at *afart* oversættes med *similitudo*, hvilket man kunne hævde nærmest var det modsatte. *Similitudo* betyder if. Jensen & Goldschmidt “Lighed”, “et lignende ... Forhold”, “Lignelse”, “Efterligning”. *Afart* er if. Den Danske Ord-

bog en “udgave el. version af noget der afviger fra det normale ...”. *Afart* lægger vægten på det afvigende, *similitudo* lægger vægten på ligheden.

Afblæse oversættes med *canere* (dvs. ‘synge’ eller ‘spille’). Det giver først mening når man ser det tilføjede eksempel: “*fx et angreb signum, classicum*”. Altså: *afblæse* hedder *canere* fordi *afblæse et angreb* hedder *canere signum* (‘blæse et signal’). Temmelig vildledende, især da *canere signum* og *canere classicum* normalt betyder ‘blæse til angreb’!

Lund er som sagt beklageligt tavs om hvilke overvejelser han har gjort sig om sit ordbogsprojekt. Men til sidst i den sproghistoriske indledning formulerer han nogle betragtninger over latinens status i dag, som måske også kaster lys over hans overordnede syn på opgaven:

Latin har til i dag bevaret sin rolle som et pålideligt sprog med stor holdbarhed og autoritet. Derfor formuleres stadigvæk vigtige sager på latin, som det har været gjort i totusind år; hvis man vil være sikker på at navnet på ens nyopdagede sommerfugl eller grundstof ikke bliver uforståeligt som følge af den sproglige udvikling, skal man formulere det på latin.

Passagen kunne som allerede nævnt tyde på at Lund også ser for sig at folk der har brug for at udforme “moderne latin” såsom videnskabelig terminologi, kan have gavn af ordbogen, hvad der altså alligevel ikke ser ud til at være tilfældet. Men hvad vil det sige at latin er et pålideligt sprog? Det betyder vel at vi kan være sikre på hvad ordene betyder, hvordan de bøjes osv., altså med andre ord at latin er et stivnet sprog der ikke er i forandring. Sådan kan man beskrive den snævert fagvidenskabelige terminologi som er fastlagt siden Linné. Men det giver næppe mening at tale om latin som et pålideligt sprog i nogen anden sammenhæng. Det antikke sprog var levende og foranderligt, skriftligt såvel som mundtligt. Også efter antikken, da latin primært var et skriftsprog, var det i stadig forandring, konstant påvirket af sprogets mange forskellige aktive brugere.

Det er muligvis uretfærdigt at lægge så meget i denne ene sætning, men den uhistoriske monumentalisering af latin der ligger i påstanden om at det er et særligt pålideligt sprog, underbygger indtrykket af manglende refleksion over ordbogsprojektets sproghistoriske kompleksitet. Det er bestemt ikke let at opstille konsistente principper for valg og fravalg af latinske – og danske – ord, men desto vigtigere er det at formulere problemerne, og det gør Lund intetsteds. Og det er som ovenfor beskrevet vanskeligt at se principperne ud fra ordbogen selv.

Det inkonsistente udvalg af opslagsord er bogens centrale problem. Det er ganske enkelt for uforudsigeligt hvad man kan finde i den. Når det er sagt, skal der bestemt ikke herske tvivl om at det der er, har mange kvaliteter. Det er ikke nogen nem opgave at finde dækkende latinske ækvivalenter til danske gloser, men hos Lund er der ofte god hjælp at hente. Men brugbarheden svækkes af fejl og, især, mangler.

Karen Skovgaard-Petersen
Forskningsbibliotekar
Håndskriftafdeling
Det Kongelige Bibliotek
ksp@kb.dk

Peter Zeeberg
Seniorredaktør
Det Danske Sprog- og Litteraturselskab
pz@dsl.dk

Hurtigere heste? En kommentar til Ebba Hjorths anmeldelse af *Salmeordbogen* i *LEDA-Nyt* nr. 45

Af Loránd-Levente Pálfi

Ifølge Ebba Hjorth er Eva Meiles og Birgit Meisters *Salmeordbogen* (2007) ikke en ordbog, jf. anmeldelsen i forrige nummer af *LEDA-Nyt* (Hjorth 2008:24-27). Der fremføres følgende tre begrundelser i argumentationen: (1) Fordi det individuelle billedsprog, som man finder hos de forskellige salmedigtere, og som blandt flere andre ting behandles i *Salmeordbogen*, ifølge Hjorth (2008:25) normalt ikke behandles i ordbøger; (2) fordi de “bibelhenvvisninger” samt “teologiske spidsfindigheder”, som bringes, forklares og/eller kommenteres i *Salmeordbogen*, normalt heller ikke findes i ordbøger (i hvert fald ikke ifølge Hjorth 2008:25); (3) og sidst men ikke mindst fordi *Salmeordbogen* bare ikke er en ordbog; denne begrundelse består i, at Hjorth besvarer et spørgsmål, hun selv stiller: “Er *Salmeordbogen* en ordbog i gængs forstand?” – svaret lyder: “Nej, ikke ifølge ordbogsteoretikere” (Hjorth 2008:27). Nuvel, hvad er problemet med ovenstående? Problemet er, at ingen af de tre argumenter holder stand ved en nærmere betragtning.

Ad (1): At det individuelle billedsprog ikke behandles i ordbøger, lader sig nemt modbevise. Alle almensproglige belægsordbøger – værker som VSO (1793-1905), ODS (1918-1956), Molbech (1833; 1854-1859), Dahl/Hammer (1907-1914) og DDO (2003-2005) – bringer vel i større eller mindre udstrækning oplysninger om individuelt billedsprog, eftersom sådanne værker bringer citater hhv. belæg fra skønlitteraturen; jf. desuden værker som *Holberg-Ordbog* (1981-1988) og *Goethe-Wörterbuch* (1978ff), som interesserer sig endog meget for hhv. Holbergs og Goethes billedsprog og behandler det ganske detaljeret (det gælder vel i det hele taget mange forfatterskabsordbøger); jf. også et værk som *Lexicon poeticum* (1860; 1913-1916; 1931; 1966), som primært interesserer sig for netop det individuelle billedsprog i de gamle skjaldedigte; jf. desuden Lindholm (2008), som redegør for den beskedne og utilstrækkelige leksikografi om dansk folkevisesprog og bl.a. påpeger, at det er vigtigt i ordbøger over folkevisesproget at behandle netop det individuelle billedsprog i de forskellige viser.

Ad (2): At der ikke findes “bibelhenvvisninger” og “teologiske spidsfindigheder” i ordbøger, lader sig ligeledes nemt tilbagevise. Naturligvis findes der ikke “bibelhenvvisninger” og “teologiske spidsfindigheder” i alle ordbøger. Ligesom alle ordbøger ikke omhandler kemi eller fysik. Men det er da alment kendt, at der findes henvvisninger i ordbøger. Alskens typer. Man skelner bl.a. mellem henvvisninger internt i ordbogsartiklerne, henvvisninger til makrostrukturen, dvs. til andre artikler inden for den pågældende ordbog, henvvisninger fra lemmalisten til omteksten, fx til en selvstændig ordbogsgrammatik i den pågældende ordbog, og henvvisninger fra ordbogen til andre værker (ordbogseksterne henvvisninger); desuden skelnes der mellem eksplicite og implicite henvvisninger; jf. hertil bl.a. artiklen **henvisningsstruktur** i NLO.

At der gives henvisninger til Biblen i en ordbog over salmeordsstoffet, burde ikke undre nogen, snarere havde vel en mangel på sådanne henvisninger været problematisk (om end dette rigtignok afhænger af det pågældende værks ambitionsniveau og den påtænkte brugergruppe). Hvad angår “teologiske spidsfindigheder” i *Salmeordbogen*: Der er her tale om det, som falder ind under faglige oplysninger, udredninger, analyser osv. i sprogordbøger. Det er ikke det mindste ukendt, ikke det mindste underligt eller suspikt.

I den fænomenologisk hhv. lingvistisk orienterede tradition inden for leksikografisk typologi indordnes leksikografiske opslagsværker under følgende tre kategorier:

(1) sprogordbøger; (2) sagordbøger; (3) alordbøger; jf. bl.a. Svensén (2004:26). I den funktionalistisk orienterede typologi skelner man mellem: (1) ordbøger med kommunikative funktioner; (2) ordbøger med kognitive funktioner; (3) ordbøger med kommunikative og kognitive funktioner; jf. hertil bl.a. Bergenholtz/Tarp (2002; 2003) og især Tarp (2006:135-147). En helt ny tilgangsvinkel, som dog bekender sig til funktionslæren, ser tillige accessologi, dvs. tilgangs- eller adgangslære, som en disciplin, der foruden også at finde anvendelse uden for den traditionelle leksikografi er indeholdt i leksikografien i vid forstand (dog således, at synet på leksikografi går ud over, hvad der har med tilgang at gøre), og taler om en yderligere kategori, nemlig ordbøger eller håndbøger – eller i det hele taget bøger og andre medier med leksikografiske dimensioner – med såkaldt operative funktioner, jf. Tarp (2008b).

Salmeordbogen er primært konciperet til at imødekomme den kommunikative brugersituation ‘hjælp ved tekstreception’ og er således en ordbog med kommunikative funktioner, men den bringer også, om end i meget mindre grad end fx et traditionelt bibelleksikon, saglige oplysninger (bl.a. de “teologiske spidsfindigheder”) og er dermed til dels også en kognitivt-funktionel ordbog.

Ad (3): At *Salmeordbogen* ifølge ordbogsteoretikere ikke er en ordbog, lader sig også nemt tilbagevise. Hvilke ordbogsteoretikere tænker Hjorth mon på? Nærværende skribent er af den opfattelse, at vil man vide noget om får, må man henvende sig til en fåreavler. På lignende måde forekommer det mest indlysende, at sandheden om leksikografiens rette beskaffenhed må findes hos fagets fremtrædende forskere og i fagets tradition, som den kommer til udtryk i faglitteraturen samt i selve de leksikografiske opslagsværker, dvs. i disse værkers selvforståelse eller manglende selvforståelse og selvmisforståelse (om ordbøgers selvforståelse se Mikkelsen 1996).

Mht. førstnævnte, dvs. fagets fremtrædende forskere: De to professorer i leksikografi, som vi har i Danmark, nemlig Henning Bergenholtz og Sven Tarp, mener begge, at *Salmeordbogen* er en ordbog; dette kan man ræsonnere sig frem til ved at læse den forskningslitteratur, de producerer hhv. har produceret – eller man kan rette direkte henvendelse og spørge. I denne sammenhæng kan det være relevant at nævne, at det ikke er noget tilfælde, at Center for Leksikografi på Handelshøjskolen, Aarhus Universitet, har ændret navn til “Center for Leksikografi: Forskning i behovstilpasset informations- og datatilgang”. Også teoretikere som Herbert Ernst Wiegand, Franz Josef Hausmann samt mange flere forfægter en bredere opfattelse af fænomenet *leksikografisk opslagsværk*, end det er kutyme blandt lingvister og filologer.

Mht. sidstnævnte, dvs. teoretisk og praktisk leksikografi: Kaster man et blik i nogle årgange af tidsskrifterne *Lexicographica* (1985ff), *International Journal of Lexicography* (1988ff), *Lexikos* (1991ff), *Hermes* (1988ff), *LexicoNordica* (1994ff) mfl., vil man hurtigt se, at der findes bidrag om alskens typer af leksikografiske opslagsværker. Slår man op på artiklerne **allordbok**, **encyklopedi**, **encyklopedisk ordbok**, **leksikon**⁽¹⁾, **leksikografi**, **ordbok** og **sakordbok** i NLO, bliver man også hurtigt overbevist: Leksikografiens genstandsområde er leksikografiske opslagsværker. Kigger man på selve bestanden af leksikografiske opslagsværker, vil man også se, at forskellige betegnelser bruges i flæng. Således hedder fx den på IFB Verlag årligt udkomne tyske anglicismeordbog *Der Anglizismenindex* (udkommet siden 2002, i begyndelsen kaldet *Die Anglizismenliste* og senere *Die VDS-Anglizismenliste*, hvor “VDS” stod for udgiverne, nemlig Verein Deutscher Sprache).

Ved leksikografiske opslagsværker forstås værktøjer udarbejdet med det formål at tilvejebringe en bestemt type data og gøre disse tilgængelige på en sådan måde, at en bestemt type brugere, som befinder sig i en bestemt type brugersituation (fx læsning, skrivning eller oversættelse af en tekst, videnstilegnelse, verificering osv.), gennem søgning i det pågældende leksikografiske opslagsværk kan hente informationer med hen-

blik på løsning af en bestemt type problem (forståelses-, tekstproduktions- eller oversættelsesproblemer, vidensproblemer osv.), jf. hertil bl.a. Tarp (2007 et passim) og sml. evt. med Pálfi (2007). I overensstemmelse med denne definition er *Salmeordbogen* indiskutabelt et leksikografisk opslagsværk og dermed en ordbog.

Når Pálfi (2008) i sin anmeldelse af *Salmeordbogen* skriver: "Skal man forestille sig en mellemtung mellem en ordbog og et register, må det være noget i retning af Eva Meile og Birgit Meisters 'Salmeordbogen'", skyldes det, at værket ligesom et register er meget stærkt bundet til en tekstmasse (i dette tilfælde den danske salmeskat eller endda mere præcist *Den danske salmebog*); bindingen er stærkere, end det fx er tilfældet i forfatterskabsleksikografi og almindelig korpusleksikografi (inkl. den ikke-digitale slags), hvor man selvsagt også kan tale om en vis binding, jf. fx Lindegård Hjorth (1970:27). De enkelte "registerindførsler" kan i *Salmeordbogen* ses som salmernes titler, og fra disse foreligger der implicit henvisning til salmerne i form af underindførslerne, som rigtignok hovedsagelig består af ordforklaringer – dvs. noget, man oftest finder i ordbøger. Ligesom et register er *Salmeordbogen* et værktøj til informationssøgning inden for en stærkt afgrænset tekstmasse, og ligesom et register giver værket videnskontrol. Samtidig bringer værket ligesom en ordbog betydningsforklaringer af ord og syntagmer.

Hvorvidt *Salmeordbogen* ligner noget i retning af en mellemtung mellem en ordbog og et register er bestemt ikke indiskutabelt. I grunden er det imidlertid mindre relevant, hvad *Salmeordbogen* ligner, altså udover en ordbog, hvad den kan menes at være en hybrid af (ordbog og register, ordbog og konkordans eller andet) – det kan diskuteres længe og med et tvivlsomt udbytte. Hvordan man end vender og drejer det, er *Salmeordbogen* stadig et leksikografisk opslagsværk og derfor en ordbog. I hvert fald kan Hjorths argumentation (jf. de tre begrundelser foroven), som det turde fremgå af nærværende artikel, ikke godtgøre, at værket ikke er en ordbog. Desuden er det problematisk, at Hjorth hænger sin argumentation op på, hvad der *plejer* at være i ordbøger, hhv. hvordan ordbøger *plejer* at være bygget op. Med et sådant udgangspunkt kunne man vel hævde, at de første ordbøger aldrig ville være blevet produceret, fordi de ikke kunne vise tilbage til noget, der *plejede* at være. Det er ganske enkelt for fantasi- og visionsløst; jf. hertil Tarp (2008a:6):

Da Henry Ford for omkring hundrede år siden lancerede sin berømte Ford T, blev han spurgt, om han havde rådført sig med folket, før han skabte denne model. Hans lakoniske svar var: "Hvis vi havde spurgt folk, hvad de ønskede, ville de have sagt hurtigere heste." Skønt Ford var en barsk kapitalist, var han samtidig en fremragende og dristig opfinder, som forstod at gå ud over de gængse grænser og opfylde folks behov på en helt ny måde. Hvis man går tilbage til leksikografien, er det, der introduceres i disse år, næsten udelukkende hurtigere heste.

Har heller ikke Ebba Hjorth øje for andet end mere eller mindre hurtige heste?

Litteratur

- Bergenholtz, Henning & Tarp, Sven 2002: "Die moderne lexikographische Funktionslehre. Diskussionsbeitrag zu neuen und alten Paradigmen, die Wörterbücher als Gebrauchsgegenstände verstehen". I: *Lexicographica. Internationales Jahrbuch für Lexikographie* 18, 253-263.
- Bergenholtz, Henning & Tarp, Sven 2003: "Two opposing theories: On H.E. Wiegand's recent discovery of lexicographic functions". I: *Hermes. Journal of Language and Communication Studies* 31, 171-196.
- Dahl, B. T., Hammer, H. (under Medvirkning af Hans Dahl): *Dansk Ordbog for Folket I-II*. København og Kristiania: Gyldendal 1907-1914.

- DDO = *Den Danske Ordbog 1-6*. Udgivet af Det Danske Sprog- og Litteraturselskab. Hovedredaktører: Ebba Hjorth, Kjeld Kristensen og Ole Norling-Christensen. København: Gyldendal 2003-2005.
- Goethe-Wörterbuch*. Hrsg. von der Akademie der Wissenschaften der DDR (der Berlin-Brandenburgischen Akademie der Wissenschaften), der Akademie der Wissenschaften in Göttingen und der Heidelberger Akademie der Wissenschaften. Stuttgart, Berlin, Köln, Mainz. 1978ff.
- Hjorth, Ebba 2008: "En velfungerende u-ordbog med skønhedspletter. Anmeldelse af Eva Meile og Birgit Meister: *Salmeordbogen*. Salmernes ord og udtryk forklaret i et nutidigt sprog (Borgen 2007, 586 sider, 349 kr.)". I: *LEDA-Nyt* nr. 45, 24-27.
- Holberg-Ordbog* = Hansen, Aage (red.), Eegholm-Pedersen, Sv. (under medvirken af Christopher Maaløe): *Holberg-Ordbog. Ordbog over Ludvig Holbergs sprog I-V*. Udgivet af Det Danske Sprog- og Litteraturselskab. København: C.A. Reitzel/Oslo: Universitetsforlaget. 1981-1988.
- Lexicon poeticum* = Egilsson, Sveinbjörn: *Lexicon poeticum antiquæ linguæ septentrionalis*. Ed. Societas Regia Antiquariorum Septentrionalium. Hafniae 1860. [Forøget og på ny udgivet for Det Kongelige Nordiske Oldskriftselskab ved Finnur Jónsson med titlen *Lexicon poeticum antiquæ linguæ septentrionalis. Ordbog over det norsk-islandske skjaldesprog* (1913-1916); 2. udg. ved Finnur Jónsson 1931; fotografisk genoptryk af 2.-udgaven 1966.]
- Lindegård Hjorth, Poul 1970: *Vejledning i brug af Ordbog over det danske Sprog*. København: Gyldendal.
- Lindholm, Johnny 2008: "Maard: ærlig pæl eller så væn en vån? Om manglen på en ordbog over dansk folkevisesprog". I: *Norrøna*, årg. 23, nr. 41, 60-66.
- Meile, Eva & Meister, Birgit 2007: *Salmeordbogen. Salmernes ord og udtryk forklaret i et nutidigt sprog*. København: Borgen.
- Mikkelsen, Hans Kristian 1996: "Leksikografiske kvalitetsindikatorer. Selvfølgelig som udgangspunkt for evaluering". I: *LexicoNordica. Tidsskrift om leksikografi i Norden* 3, 153-193.
- Molbech, Christian: *Dansk Ordbog indeholdende det danske Sprogs Stammeord, tilligemed afledede og sammensatte Ord, efter den nuværende Sprogbrug forklarede i deres foreskiellige Betydninger, og ved Talemaader og Exempler oplyste*. Kiöbenhavn: Paa den Gyldendalske Boghandlings Forlag 1833. [2. udgave 1854-1859.]
- NLO = Bergenholtz, Henning; Cantell, Ilse; Fjeld, Ruth Vatvedt; Gundersen, Dag; Jónsson, Jón Hilmar; Svensén, Bo (med bidrag af Helgi Haraldsson, Hans Kristian Mikkelsen og Jaakko Sivula) 1997: *Nordisk leksikografisk ordbok*. Oslo: Universitetsforlaget.
- ODS = *Ordbog over det danske Sprog I-XXVIII*. Udgivet af Det Danske Sprog- og Litteraturselskab. Grundlagt af Verner Dahlerup. Ledende redaktører: H. Juul-Jensen [til sin død i 1949] og Jørgen Glahder. København: Gyldendal 1918-1956.
- Pálfi, Loránd-Levente 2007: "Hvad er leksikografi?". I: *Referencen*, årg. 37, nr. 1, 23-29.
- Pálfi, Loránd-Levente 2008: "[Anmeldelse af] *Salmeordbogen*. Salmernes ord og udtryk forklaret i et nutidigt sprog. København: Borgen 2007". I: *Sprog & Samfund*, årg. 26, nr. 1, 14.
- Svensén, Bo 2004: *Handbok i leksikografi. Ordböcker och ordboksarbete i teori och praktik*. Stockholm: Nordstedts Akademiska Förlag.
- Tarp, Sven 2006: *Leksikografien i grænselandet mellem viden og ikke-viden. Generel leksikografisk teori med særligt henblik på lærerleksikografi. Bind I*. Århus: Center for Leksikografi.
- Tarp, Sven 2007: "Hvad er en ordbog?". I: *Dansk Noter* 2, 54-57.

- Tarp, Sven 2008a: "Leksikografi i går, i dag og i morgen". I: *DF Revy*, årg. 31, nr. 4, 4-7.
- Tarp, Sven 2008b: "The Third Leg of Two-legged Lexicography". I: *Hermes. Journal of Language and Communication Studies* 40, 117-131.
- VSO = *Dansk Ordbog udgiven under Videnskabernes Selskabs Bestyrelse*. Udgivet af Det Kongelige Danske Videnskabernes Selskab. København: N. Møller og Søn; Johan Frederik Schultz; S. Popp, E. A. H. Møller og P. D. Kiøpping; E. C. Løser. 1793-1905.

Loránd-Levente Pálfi
Forskningsmedarbejder
Center for Leksikografi
Handelshøjskolen, Aarhus Universitet
llp@asb.dk

Frasemer her, der og alle vegne: Faglig rapport fra EUROPHRAS 08 og DANFRAS 08

Af Ken Farø og Erla Hallsteinsdóttir

Skæbnen ville det, at to af hinanden uafhængige fraseologiske arrangementer blev afholdt samme måned (august) i år, nemlig konferencen EUROPHRAS, der finder sted hvert andet år, og symposiet DANFRAS, der så vidt muligt arrangeres hvert år på et dansk universitet. Vi bringer her nogle (faglige) indtryk fra de to begivenheder.

Fraseologiforskningen på én gang bevæger sig og står stille. Om det vidner frem for alt en stor conference med knap 200 bidrag som den netop overståede i Helsinki. Her mødes dynamiske med mere stationære tilgange til flerordsforbindelserne. De lidt stillestående bidrag sammenligner fx isolerede fraseologismer med dyrekomponenter og sætter ikke analysen ind i en større sammenhæng, bortset fra den lidt forudsigelige konstatering, at afvigelserne bunder i kulturelle forskelle, hvad der nu heller ikke altid er en overbevisende analyse. Vi vil her fokusere på dynamikken.

I en del af de undersøgelser, der altid har været mange af, f.eks. intra- og interlingvale sammenligninger af fraseologi i oversættelser, er man begyndt at inddrage nye metodiske værktøjer og anvende overordnede teoretiske rammer. Kasilda Bedenk (Graz, Østrig) og Mateja Jemec (Logatec, Slovenien) sammenlignede slovenske oversættelser af eventyr i et historisk-sociolingvistisk perspektiv. Heike van Lawick (Burjassot, Spanien) præsenterede en korpuslingvistisk undersøgelse af fraseologioversættelse i litterære tekster, og Patricia Buján Otero (Vigo, Spanien) viste, hvordan man kan bruge korpusværktøjer til interlingvale analyser af terminologi og som hjælpemiddel ved terminologioversættelser. Apropos hjælpemidler: Dmitrij Dobrovol'skij, Tatjana Filipenko og Artem Sharandin (Moskva) præsenterede de leksikografiske præmisser for bearbejdelsen af fraseologi i den delvist publicerede "Ny stor tysk-russisk ordbog".

Teoretiske og metodiske overvejelser vedrørende datalingvistisk bearbejdning og empiriske analyser hører typisk også til den mere dynamiske afdeling. Blandt de mere interessante tilgange og perspektiver, der blev præsenteret, var resultater fra større projekter som Natalia Filatkinas (Trier, Tyskland) præsentation af en global, tværfaglig og innovativ tilgang til historisk fraseologi i projektet HiFoS (<http://www.hifos.uni-trier.de/>). I projektet inddrages sociologiske, empiriske og korpuslingvistiske metoder ved analyse og beskrivelse af fraseologi i historiske tyske tekster.

Metodikken stod i centrum i Jan-Philipp Soehns (Tübingen, Tyskland) foredrag om korpusbaseret leksikografisk beskrivelse af polaritetsselementer i projektet SuWD (<http://www.sfb441.uni-tuebingen.de/a5/codii/>) og også i Vida Jesenseks (Maribor, Slovenien) foredrag om brugen af strukturer og mønstre ved ekstraktion af data om fraseologi i korpora.

Blandt de nytænkende indslag var også et projekt om automatisk analyse af rekurrente ord og fraser i specifikke tekstgenrer ved korpuslingvistisk Noa Bubenhofers (Zürich/Heidelberg). Det spændende var dels den radikalt statistiske tilgang til emnet, dels den holistiske måde at anskue flerords- og enkeltordsvokabularet under ét. Den slags tilgange har længe hørt til sjældenhederne inden for fraseologien, hvor forskningen har haft det med at lukke sig lidt om sin genstand. Men efterhånden er helheds-tilgange ved at finde vej til fraseologiforskningen.

I Antje Heines (Wuppertal, Tyskland) foredrag om spørgsmålet, hvor meget polyleksikalitet et frasem kræver for at være et frasem, blev den teoretiske grænse mellem ord og fraseologismer diskuteret. Jean-Pierre Colson (Erpent, Belgien) introducerede en

teoretisk beskrivelsesramme for genstanden, der bygger på en strukturel-statistisk tilgang. Den skal supplere den eksisterende semantisk-kognitive teori og føre til udarbejdelsen af en generel fraseologisk teori.

Et af de fraseologiske områder i rivende udvikling er fraseodidaktikken. Hana Bergerová (Ústí nad Labem, Tjekkiet) præsenterede f.eks. et multimedialt undervisningsmateriale for tysk fraseologi (http://frazeeologie.ujepurkyne.com/SS_ger.asp). Marek Laskowski (Wolsztyn, Polen) og Jean-Philippe Zouogbo (Choisy-Le-Roi, Frankrig) diskuterede begge implementering af frasemer, herunder ordsprog, i fremmedsprogsundervisningen. Erla Hallsteinsdóttir (Odense) præsenterede resultater fra en undersøgelse af et korpus- og frekvensbaseret udvalg af frasemer til basisordforrådet i tysk som fremmedsprog. Konklusionen fra den efterfølgende didaktiske diskussion var, at der burde fokuseres på følgende tre aspekter:

- bestemmelsen af “input” til undervisningen (og derudover valg af fraseologi til lærerordbøger),
- en indsats i arbejdet med fremmedsproglørners viden og fraseologiske kompetence i såvel modersmålet som fremmedsproget,
- identificering og beskrivelse af sprogspecifikke problemområder som grundlag for kontrastive undersøgelser.

Det årlige DANFRAS-symposium blev afholdt i Odense den 29. august. Den tematiske ramme var *kontrastivitet*, og foredragene behandlede dette tema ud fra forskellige perspektiver:

Uwe Kjær Nissen præsenterede en kognitivt orienteret analyse af legemsdele i metaforer og metonymer på dansk og spansk, mens Oxana Steen diskuterede de første resultater fra sit ph.d.-projekt om brugen af bibelske idiomer i danske og russiske presstekster og lagde hovedfokus på frekvensproblemer.

Auður Hauksdóttir sammenlignede islandsk og dansk fraseologi ud fra et delvist historisk perspektiv og beskrev sprogenes forskellige fraseologiske billeder. Jette Bundgaard diskuterede heroverfor en interlingval leksikografisk tilgang til “grammatisk fraseologi”. Til sidst drøftede Ken Farø og Lars Brink en beskrivelsesramme for (delvist fraseologiske) ekspletivkonstruktioner i dansk, sammenlignet med tysk.

Vi slutter med en sammenfatning af de aktuelle tendenser inden for fraseologiforskningen:

- fokus på sprogbrug i form af korpusanalyse, hvor man går væk fra isoleret betragtning af enkelte leksikalske enheder
- behov for reviderede teorier, der tager højde for sprogbrugsfænomener under inddragelse af kvantitative analyser
- men også en tilbagevenden til introspektionen som supplement til dataanalyserne
- tværfaglige undersøgelser; på tværs af sprog, teorier, faggrænser og ikke mindst kategorier. Her forudsættes på den ene side, at der åbnes op for en helhedstilgang til ordforrådet, og på den anden side at ikke-sproglige, bl.a. sociale, kulturelle og historiske perspektiver inddrages i forskningen.

Vært for næste EUROPHRAS-konference, som afholdes i begyndelsen af juni 2010, er Universidad de Granada (yderligere informationer på www.europhras.org). Næste års DANFRAS-symposium bliver fredag den 28. august 2009 med emnet *historisk og dia-*

kron fraseologi. Tilmeldinger til Ken Farø, også med forslag til foredrag, som også godt må være leksikografiske, er velkomne allerede nu (kenfaroe@hum.ku.dk).

Ken Farø
Postdoc
Institut for Engelsk, Germansk og Romansk
Københavns Universitet
kenfaroe@hum.ku.dk

Erla Hallsteinsdóttir
Institut for Sprog og Kommunikation
Syddansk Universitet
erla@language.sdu.dk

Rapport från 13:e Euralexkongressen i Barcelona 15 – 19 juli 2008

Av Anki Mattisson

Att anordna (och för den delen delta i) en internationell kongress vid Medelhavet mitt i sommaren kan ha sina sidor. Det är inte alltid de gamla sydeuropeiska universitetens salar känns komfortabla när temperaturen ligger runt 30 grader. Men den trettonde Euralexkongressen hade den fördelen att den avhölls i moderna universitetslokaler med luftkonditionering i föreläsningssalarna. Det var bara vissa problem med “myggorna” på rockslaget ibland. Engelska, tyska, franska och spanska var föreläsningsspråk. Det sistnämnda var mynnigt företrätt.

Den drivande kraften bakom arrangemanget var Janet DeCesaris, verksam vid Universitat Pompeu Fabra och institutionen för tillämpad lingvistik. Det var också vid Universitat Pompeu Fabra som arrangemanget avhölls. Det blev en mycket lyckad kongress där det enda lite frustrerande inslaget var de långa föredragen eller talen på katalanska. Det är helt korrekt att vara stolt över sitt språk och sin kultur men ibland bör man också tänka på alla de deltagare som inte kan följa med i de lingvistiska svängarna. Antalet deltagare var ca 350 och alla Europas länder var, så vitt jag kunde bedöma, företrädna utom Finland. Däremot var Kina, Japan, Kanada, Mexico och Sydafrika också representerade.

Bland plenarföredragen vill jag framför allt nämna Charles J. Fillmore, Patrick Hanks och Reinhard R. K. Hartmann, alla välkända för Euralex-deltagare och som vanligt trevliga att lyssna på. Hartmanns föredrag behandlade de 25 år som gått sedan Euralex konstituerades under en konferens i Exeter 1983. Många konferenser, kända lexikografer och lexikografiska sällskap defilerade förbi. Tonvikten låg på engelskspråkig lexikografi och på verk utgivna i Syd- och Mellaneuropa – Norden nämndes mest i förbigående.

Ca 300 föredrag och posters skulle presenteras på fyra dagar. På torsdagen hade vi 40 föredrag att välja mellan, och självklart var det svårt. Många intressanta föredrag kolliderade och det var ingalunda så att man som nybörjare i de här sammanhangen alltid valde rätt – tvärtom. Från nordiskt håll var föredragen få. Det internordiska projektet ISLEX presenterades av inte mindre än fem projektdeltagare och det svenska SAOL + av Anki Hult och Louise Holmer. Anna Braasch, Emma Sköldberg och Maria Toporowska Gronostaj presenterade också sina resp. projekt.

Till de mest intressanta för mig som “historisk” lexikograf var föredraget *United in Diversity: Dutch Historical Dictionaries Online*. En redaktör (och en tekniker) från Institutet för lexikologi i Leiden presenterade den integrerade holländska ordboks-databasen, som – när den är klar – kommer att beskriva holländskan från ca 500 till våra dagar. Det är fyra ordböcker som blir sökbara i ett gemensamt gränssnitt. Var och en av ordböckerna utgör trots detta en egen enhet i databasen, och man kan söka i Dictionary of Old Dutch med hjälp av en modern språkform. Databasen är gratis tillgänglig för alla.

Flera företag presenterade sina produkter. Oxford University Press hade utställning och bjöd också in till “lanseringsparty” för sina spritt nya handböcker i lexikografi. Sue Atkins och Thierry Fontenelle presenterade *The Oxford Guide to Practical Lexicography* och *Practical Lexicography. A Reader*. Flera dataföretag inbjöd till presentationer, däribland det danska EMP och det ryska ABBYY.

Anki Mattisson
Ordboxschef
Svenska Akademiens Ordbok
anki.mattisson@svenskaakademien.se

Årsberetning for LEDA for året 2007-08

Af Henrik Lorentzen

Medlemsmøder

I det forløbne år er der blevet holdt 4 medlemsmøder.

Det første blev holdt den 19. september 2007. Carsten Hansen, Lexitext, præsenterede Skoleordbog Tysk, som han har udarbejdet sammen med Katrine Wohllebe. I foredraget lagde han vægt på at sammenligne den trykte ordbog med internetversionen, der er tilgængelig på forlaget Alineas hjemmeside.

Det næste møde handlede om sprogportalen sproget.dk, og den blev præsenteret af Ida Elisabeth Mørch og Laurids Kristian Fahl fra hhv. Dansk Sprognævn og Det Danske Sprog- og Litteraturselskab. Ved det møde var vi så heldige at Sanni Nimbs studerende deltog, og det gav en hel række gode spørgsmål. Det foregik den 21. november.

Den 6. februar var det Henrik Hovmark der under overskriften "Typiske ytringssituationer – leksikografisk repræsentation og funktion" tog udgangspunkt i sin ph.d.-afhandling om retningsadverbier og sammenlignede praksis i Ømålsordbogen og Den Danske Ordbog.

Alle tre arrangementer har affødt artikler der kan læses i LEDA-Nyt nr. 44 og 45. Det fjerde møde blev afholdt i forbindelse med generalforsamlingen og var særdeles velbesøgt. Professor Sven Tarp fra Handelshøjskolen i Århus talte om "Leksikografien i grænselandet mellem viden, ikke-viden og uvidenhed" (se Tarps artikel i dette nummer af LEDA-Nyt).

Bestyrelsesmøder

Bestyrelsen har holdt 6 bestyrelsesmøder og derudover haft løbende mailkontakt. Det har været gode og konstruktive møder med diskussion og planlægning af foreningens aktiviteter.

Af de emner der har været diskuteret, kan jeg nævne annoncer i LEDA-Nyt. Der har været ønske fra et af medlemmerne om at indrykke en annonce med tilbud om arbejdskraft. Holdningen i bestyrelsen var at det ville vi ikke gøre i øjeblikket, men at generalforsamlingen evt. kunne diskutere det. Et mere generelt spørgsmål er om LEDA-Nyt i almindelighed og mod betaling vil bringe forskellige annoncer. Det kunne også være for ordbøger eller andet. Man kunne forudse problemer med format, layoutkrav og måske også fakturering.

Hidtil har vi kun bragt annoncer for eller omtaler af faglige arrangementer (uden betaling), og i forlængelse heraf kan jeg oplyse at bestyrelsen et par gange er blevet bedt om at videresende mail til medlemmerne med oplysning om faglige arrangementer. Foreløbig har vi kun bragt sådanne i LEDA-Nyt hvis det kunne nås, og vi mener ikke i øjeblikket at vi har lov til at videresende til medlemmerne når de ikke har bedt om det. Men det er værd at overveje om vi med en ny hjemmeside vil kunne tilbyde det som en mulighed man kan melde sig til.

LEDA-Nyt

Der er udkommet to numre, 44 og 45, med artikler og rapporter fra medlemsmøder, anmeldelser og andet fagligt stof. Det redaktionelle og praktiske arbejde har været varetaget af Inger Schoonderbeek Hansen, Liisa Theilgaard og Henrik Lorentzen.

Hjemmeside

Hjemmesiden ligger stadig hos Center for Sprogteknologi på www.cst.dk/leda, men det kan ikke fortsætte fordi Københavns Universitet, som CST er en del af, er gået over til et andet system, og LEDA er ikke fulgt med.

Planen er nu at etablere en ny hjemmeside, programmeret i et system der hedder Plone, og det vil ligge hos DSL, hvor det allerede bruges til sproget.dk, korpusDK og DSL's hjemmeside i øvrigt. Men systemet skal være så fleksibelt at det kan tilgås og redigeres udefra. Vi har købt et domænenavn: leksikografer.dk (leda.dk o.l. har længe været optaget). Bestyrelsen håber at vi kan begynde at bruge hjemmesiden mere offensivt og udfarende, fx ved at annoncere flere aktiviteter, have flere links, debat osv.

Generalforsamling

Der blev afholdt generalforsamling den 25. april 2007 på Københavns Universitet Amager. Referatet kan læses i LEDA-Nyt nr. 44.

Medlemmer

For 2007 ligger vi på nøjagtig 100 betalende medlemmer. 7 medlemmer er strøget af listen, og det er en svag tilbagegang i forhold til sidste år. Det kan bl.a. forklares ved at der er blevet ryddet lidt op i medlemslisten, og gamle restanter er blevet slettet. Men det går tilsyneladende konstant lidt tilbage.

Ved sidste års generalforsamling blev der talt om at gøre reklame blandt studerende og andre steder. Bestyrelsen har drøftet det og er i princippet interesseret i at gøre en indsats, fremstille en folder eller brochure, men der har ikke været tid til at føre planerne ud i livet. Forhåbentlig bliver det til noget i det kommende år, evt. også via hjemmesiden.

Konferencer

Der har været holdt et par konferencer hvor LEDA-medlemmer har deltaget. Den nordiske konference for leksikografi, nr. 9, blev holdt i Akureyri på Island, meget velorganiseret og velbesøgt. Man kan læse et meget veloplagt referat i LEDA-Nyt 44 og et der fokuserer mere på det faglige i LexicoNordica 14. Næste konference bliver i Finland, i Tammerfors, i juni 2009.

Der har også været symposium på Schæffergården med temaet ordbogsbrug i Norden. Det kunne man læse lidt om i LEDA-Nyt 45, og det er udgangspunkt for temadelen i LexicoNordica 15 der udkommer til efteråret.

I maj 2007 blev det 13. internationale symposium om leksikografi holdt her på KUA, og der var omkring 50 deltagere, temmelig mange fra de leksikografiske miljøer i Danmark.

Referat af generalforsamling i LEDA, 30. april 2008 kl. 17.15

Københavns Universitet Amager, Njalsgade 136, lokale 27.0.47

I alt 14 medlemmer deltog i generalforsamlingen, heraf 5 bestyrelsesmedlemmer.

Dagsorden ifølge vedtægterne:

1. Valg af dirigent og referent
2. Formanden aflægger beretning
3. Kassereren fremlægger det reviderede regnskab
4. Fastsættelse af kontingent
Bestyrelsen foreslår at kontingentet fastholdes på 125,- DKK pr. år
5. Vedtægtsændringer
6. Valg af formand.
På valg er: Henrik Lorentzen
7. Valg af bestyrelsesmedlemmer og suppleant
På valg er: Inger Schoonderbeek Hansen, Sanni Nimb og Liisa Theilgaard
8. Valg af revisor og revisorsuppleant
På valg er: Ebba Hjorth og Pernille Neergaard-Dibbern
9. Forslag
10. Eventuelt

Ad 1 Valg af dirigent og referent

Asgerd Gudiksen blev valgt til referent og Henrik Hovmark til referent.

Asgerd Gudiksen konstaterede herefter at generalforsamlingen var lovligt indkaldt og beslutningsdygtig i overensstemmelse med vedtægterne.

Ad 2 Formanden aflægger beretning

Formandens beretning (se s. 42-43) gav anledning til følgende kommentarer og diskussioner:

a. *købeannoncer i LEDA-Nyt (og/eller på hjemmesiden)*

Formanden spurgte forsamlingen om dens principielle holdning til evt. *købeannoncer* i LEDA-Nyt. Forsamlingen var overvejende modstander af *købeannoncer*, ligesom det blev fremført at der kan være tekniske og praktiske vanskeligheder forbundet med en sådan aktivitet (billedformater, udgivelsestakt på kun to numre pr. år (!), fakturering og moms). Annoncer på en fremtidig, moderniseret hjemmeside kunne dog være en mulighed.

b. *brug af e-mail-kommunikation*

Forsamlingen diskuterede brug af e-mail-kommunikation. Der efterlystes en mere aktiv brug af e-mail (og hjemmeside) til annoncering af LEDAs egne arrangementer (herunder evt. ændringer) samt evt. andre arrangementer af relevans for foreningens medlemmer. Hertil udtryktes bekymring for om et sådant tiltag kunne føre til for mange mails, dvs. spam. I stedet blev bestyrelsen opfordret til at forny hjemmesiden, med mulighed for at tilmelde sig et nyhedsbrev / en nyhedsservice (RSS-feed). På den måde vil det enkelte medlem selv kunne bestemme omfanget af elektroniske henvendelser.

c. LEDA-Nyt og hjemmeside

Generalforsamlingen udtrykte en generel ros til LEDA-Nyt, der havde fået et kvalitetsmæssigt løft. Det blev fremført at en mere effektiv publicering på nettet ville give endnu større lyst til at publicere i bladet. Bestyrelsen blev opfordret til at arbejde for at forbedre søgemulighederne i numrene af LEDA-Nyt på hjemmesiden, dels ved at få de gamle numre (indtil 2002) OCR-scannet så tekstsøgning bliver mulig, dels ved at organisere titel, forfatter og emneord i en database, fx ved en student. Bestyrelsen svarede at man allerede havde arbejdet med disse ting; indtil videre havde de været for resursekrævende, men man ville arbejde videre med dem. Bestyrelsen blev i øvrigt også opfordret til at lave en dansk artikel om LEDA på Wikipedia, fordi den slags artikler automatisk medfører en større succesrate ved søgning på Google.

d. LEDA-Nyt og peer review

Med hensyn til LEDA-Nyt diskuterede forsamlingen endvidere spørgsmålet om peer review. Det blev fremført at dette umiddelbart ikke er relevant. Det kunne give problemer at lave peer review på de foredragsreferater der bringes nu. Det blev også fremført at bladet, og foreningen, skal være for alle, og at der i øvrigt kan være behov for et organ hvor der kan formidles og kommunikeres mindre prætentiose ting.

e. investering i ny hjemmeside

Formanden fortalte at bestyrelsen planlagde at bruge ca. kr. 10.000 på omlægning af hjemmesiden. Det blev påpeget at et sådan investering burde stå i et budget, som forsamlingen kunne tage stilling til under punktet regnskab. Forsamlingen mente dog generelt at det ville være et endog særdeles godt køb hvis det kunne lykkes bestyrelsen at få omlagt hjemmesiden for et så lille beløb, og at man i givet fald ikke skulle tøve med at få dette gjort.

Generalforsamlingen godkendte herefter årsberetningen.

Ad 3 Kassereren fremlægger det reviderede regnskab

Kassereren fremlagde det reviderede regnskab. Det fremgik at foreningen i 2007 havde 89 betalende medlemmer, hertil kommer 11 restanter. Det fremgik ligeledes at foreningen har tilstrækkelig formue til at kunne investere 10.000 i en omlægning af hjemmesiden.

Generalforsamlingen godkendte herefter det reviderede regnskab.

Ad 4 Fastsættelse af kontingent

Kontingentet blev som foreslået fastsat til 125,- DKK pr. år (uændret).

Generalforsamlingen diskuterede initiativer til at hverve nye medlemmer. Forsamlingen havde overvejende den holdning at kontingentet er så lille at det ikke burde skræmme evt. studenter væk. Det blev fremført at man kunne forsinke offentliggørelsen af LEDA-Nyt på hjemmesiden, så betalende medlemmer stadig kan se en håndgribelig fordel ved medlemskabet.

Ad 5 Vedtægsændringer (jf. LEDA-Nyt 45)

Vedr. § 4:

Generalforsamlingen havde forskellige indvendinger mod formuleringen i den fremsatte vedtægtsændring. Forsamlingen forkastede således vedtægtsændringen af § 4 i den fremsatte formulering. Bestyrelsen noterede de foreslåede præciseringer fra forsam-

lingen (*efter mindst 2 år*), hvorefter et nyt forslag til vedtægtsændring af § 4 kan fremsættes på en kommende generalforsamling.

Vedr. § 5:

Generalforsamlingen vedtog den foreslåede ændring af § 5.

Ad 6 Valg af formand

Henrik Lorentzen ønskede ikke at genopstille som formand. Liisa Theilgaard blev foreslået som formand og blev valgt.

Ad 7 Valg af bestyrelsesmedlemmer og suppleant

Inger Schoonderbeek Hansen genopstillede og blev valgt.

Den afgående formand Henrik Lorentzen blev valgt som menigt medlem af bestyrelsen.

Sanni Nimb ønskede ikke genvalg. Ken Farø blev foreslået og valgt.

Ad 8 Valg af revisor og revisorsuppleant

På valg var Ebba Hjorth og Pernille Neergaard-Dibbern, som begge blev genvalgt.

Ad 9 Forslag

Der var ikke indkommet nogen forslag.

Ad 10 Eventuelt

Bestyrelsen opfordrede forsamlingen til at komme med forslag til kommende møder.

Der kom følgende forslag:

- møde om leksika på nettet (Wikipedia og Gyldendal)
- møde om betydningsadskillelse i L2-L1-ordbøger

Det afgående bestyrelsesmedlem og den afgående formand blev takket for deres indsats.

Dirigenten takkede herefter forsamlingen for god ro og orden og afsluttede mødet.

10 Konferensen om lexikografi i Norden

Tammerfors (Tampere)

3-5 juni 2009

Institutionen för språk- och översättningsvetenskap vid Tammerfors universitet, Språkrådet i Norge och arrangörerna har nöjet att inbjuda till den 10:e Konferensen om lexikografi i Norden, som äger rum i början av sommaren 2009 i Tammerfors, Finland. Eftersom det är fråga om en jubileumskonferens, ser vi fram emot en stor skara nordiska lexikografer i Tammerfors.

Konferensstaden Tammerfors, Finlands tredje största stad med över 200 000 invånare, grundades år 1779. På 1800- och 1900-talen var staden känd för sin tunga metall-, pappers- och textilindustri. Tammerfors var Nordens största industristad under åren 1850–1920. I dag är Tammerfors känt för högteknologi, utbildning och kultur. Konferensen arrangeras på Tammerfors universitets nya huvudcampus som ligger på gångavstånd från stadens centrum.

Vetenskapligt program

Målet med det vetenskapliga programmet är att ge en så bred bild av den nordiska lexikografin som möjligt. På konferensen hålls plenarföredrag av professor Henning Bergenholtz (Århus), ordbokschefen, docent Anki Mattisson (Lund) och professor Reinhard R. K. Hartmann (University of Exeter). Därtill erbjuder vi deltagarna möjlighet att hålla sektionsföredrag, presentera posters eller hålla softwaredemonstrationer. För dessa finns inget överordnat tema utan alla föredrag med anknytning till lexikografi är välkomna. Posterpresentationerna lämpar sig framför allt för projekt som befinner sig i initialstadiet. För sektionsföredragen har reserverats 20 minuter + 10 minuter för frågor och diskussion. Under konferensen håller Nordisk forening for leksikografi också sin generalförsamling.

Mera information

Information om konferensen kommer att finnas på NFL:s hemsida <http://www.nordisk-sprakrad.no/nfl.htm>.

Frågor angående konferensen kan riktas till Harry Lönnroth (harry.lonnroth@uta.fi) eller Kristina Nikula (kristina.nikula@uta.fi).

Väl mött i Tammerfors nästa år!

Kristina Nikula
professor

Harry Lönnroth
forskardoktor

eLexicography in the 21st century: new challenges, new applications

Universitetet i den belgiske by Louvain-la-Neuve afholder en konference om elektronisk leksikografi fra den 22. til den 24. oktober 2009. Frist for indsendelse af udførligt abstract er 15. december 2008. Vi citerer fra arrangørernes indkaldelse:

The conference aims to explore **innovative developments in the field of electronic lexicography**. Papers on the following topics are particularly welcome:

- New technological environments (web-based dictionaries, mobile devices, etc.)
- Exploitation of language resources: monolingual and multilingual corpora, learner corpora, lexical databases (e.g. WordNet)
- Integration of NLP tools (grammatical annotation, speech synthesis, etc.)
- Dictionary writing systems and other software available to the lexicographer
- Changes to the dictionary macro- and microstructure afforded by the electronic medium (multiple access routes, efficient integration of phraseology, etc.)
- Automated customisation of dictionaries in function of users' needs (proficiency level, receptive vs. productive mode, register)
- Integration of electronic dictionaries into language learning and teaching (CALL, translator training, etc.)
- The conference aims to be a showcase for the latest developments in the field and will feature both software demos and a book exhibition.

There will be three different categories of presentation:

- **Full paper** (20 minutes + 10 minutes for discussion)
- **Software demonstration** (20 minutes + 10 minutes for discussion)
- **Poster**

The posters are intended to present research still at a preliminary stage and on which researchers would like to get feedback.

Abstracts of **500-1,000 words** (+ list of references) accompanied by a brief bio note (75 words) should be sent to elxicography@uclouvain.be by **15 December 2008**.

Yderligere oplysninger kan findes på konferencens hjemmeside:
<http://www.uclouvain.be/en-cecl-elexicography.html>.